

Cilt/Volume 5, Sayı/Issue 9, Ocak/January 2023, ss. 129-144.

Geliş Tarihi–Received Date: 30.10.2022 Kabul Tarihi–Accepted Date: 22.12.2022

ARAŞTIRMA MAKALESİ – RESEARCH ARTICLE

MOĞOL TAHAKKÜMÜ ALTINDA GÜRCÜ KRALLIĞI'NDA ÇIKAN İSYAN HAREKETLERİ

 AYŞE BEYZA ERCAN*

 10.53718/gttad.1196746

ÖZ

Moğollar ilk olarak 1220 tarihinde Gürcistan'a girmişler ve bölge üzerinde yağma ve talan hareketlerinde bulunmuşlardır. İlk gelişlerinde bölge üzerinde kalıcı olmamışlardır. İkinci gelişleri olan 1235 yılından sonra Ögedey'in batı seferlerine karar vermesiyle birlikte batıya doğru gelen Moğol birliklerinden bir kısmı Güney Kafkasya ve Gürcistan'da kalıcı olmuşlardır. Böylece bölgede bir yüzyılı aşkın bir süre Moğol tahakkümü başlamıştır. Moğolların buradaki varlığı bazı sorunlara yol açmış ve böylece Gürcistan Krallığı'nda çeşitli isyan teşebbüsleri meydana gelmiştir. Moğollar mezkûr coğrafyada kaldıkları zaman içerisinde Gürcü halkından sık sık vergi, kıyafet, erzak, at ve asker istemişlerdir. Bu istekler karşısında zor duruma düşen Gürcü halkı Moğol yönetimine karşı fırsat buldukça karşı durmaya çalışmıştır. Moğol yönetimine karşı düzenlenen isyan hareketleri çeşitlilik arz etmiştir. Bazı isyan hareketleri doğrudan Gürcüler tarafından Moğollara karşı düzenlenmişken bazıları ise Moğolların bir iç sorunu olarak ortaya çıkmıştır. Yani Gürcistan toprakları Moğollara karşı Gürcüler dışında düzenlenen başka isyan hareketlerine de sahne olmuştur. Özellikle İlhanlıların yıkılış dönemine doğru Gürcistan coğrafyası üzerinde Moğollara karşı çok sayıda isyan hareketi meydana gelmiştir. Ayrıca İlhanlı Moğollarının vasal devleti statüsünde olan Gürcü Krallığı İlhanlıların baskılarından kurtulmak amacıyla onların düşmanı Altın Orda ile de ilişki içerisinde olmuşlardır. Altın Orda Hanlığı da İlhanlılara karşı Gürcistan topraklarında çıkan bazı isyan hareketlerini desteklemiştir. Moğollara karşı düzenlenen eylemlerden en dikkat çeken Gürcü feodal beylerinin ortaklaşa almış olduğu karar sonucu gerçekleşmiş de bu isyan teşebbüs olarak kalmıştır. Yine, David Ulu ve David Narin'in de Gürcistan toprakları üzerindeki isyan hareketleri bu konuyla alakalı doğrudan akla gelen bir diğer tarihî vakadır. Bu dönemde Moğollardan ötürü meydana gelen bazı isyanlar ise Gürcistan'ın iç sorunu haline dönüşmüştür. Zira Moğolların ağır vergiler almaları Gürcü yönetimi ve Gürcü halkı üzerinde ekonomik bir bunalım yaratmıştır. Bu nedenle, dönemin siyasi kargaşalarının en ilginç örneği Basil Ucarmeli Vakası olarak kayıtlara geçmiştir. Kral David Ulu'nun Gürcistan'da olmadığı zamanlarda Basil Ucarmeli yönetimde aktif bir rol üstlenmiştir. Basil Ucarmeli 13. yüzyılın ortalarında var olan büyük ekonomik krizi hafifletmek amacıyla Gürcü yönetiminin önlemlerinin geliştirilmesi ve uygulanması konularına öncülük etmiştir. Bu dönemde Basil'in önerisiyle kiliseye ait arazilerin bir kısmı yoksul nüfusa ve toprak sahibi olmayan soylulara dağıtılmıştır. Bu durum din adamları cenahında rahatsızlık uyandırmış ve Basil'e karşı çeşitli suçlamalar isnat edilerek yargılanmadan asılmasına sebebiyet vermiştir. Bu makale ile Gürcistan'a giren Moğolların bölge üzerinde müdahil oldukları olaylar Gürcü Krallığı'nın dinî ve ekonomik atmosferi üzerinden yeni bir bağlama oturtulmaya çalışıldığı gibi Moğollara karşı yapılan isyan hareketlerine genel bir çerçeve sunulması amaçlanmıştır. Bu çalışma tespit edilebildiği kadarıyla Gürcülerin Moğollara karşı düzenlemiş olduğu isyan hareketlerini içerdiği gibi bu dönemde meydana gelen ve Gürcistan üzerinde gerçekleşen diğer isyan hareketlerine de değinmektedir.

Anahtar Kelimeler: Basil Ucarmeli, Gürcü Krallığı, Moğollar, David Ulu, Avag Mhargrdzeli.

* Dr. Öğr. Üyesi, Ardahan Üniversitesi, İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Ardahan/TÜRKİYE, E-Posta: aysebevzaercan@ardahan.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-0464-2716.

REBELLIONS UNDER MONGOL DOMINATION IN THE GEORGIAN KINGDOM

ABSTRACT

The Mongols first came to Georgia in 1220 and plundered the South Caucasus region. The Mongols' existence was impermanent following their first arrival. When they returned after 1235, some of the Mongols were there to stay in Georgia and Transcaucasia because Ögedei Khan had decided to march westward. This turned out to be the beginning of Mongol domination for more than a century in the region. The Mongols constantly taxed the Georgians and asked for provisions, clothing, horses and military manpower. The Georgians were overwhelmed by the Mongols' demands and revolted against them on every occasion. The acts of rebellion against the Mongols varied. Some rebellions were plotted directly by the Georgians against the Mongols, while others emerged as a domestic issue of the Mongols. The territory of the Georgian Kingdom witnessed different rebellions of non-Georgians as well. Especially in the period leading to the collapse of the Ilkhanids, many revolts took place on the territory of the Georgian Kingdom. The Georgian Kingdom was then the vassal state of the Ilkhanids. To avoid the Ilkhanids' domination, the Georgian Kingdom was also in contact with the Ilkhanids' adversary, the Golden Horde. The Golden Horde supported some revolts in the territory of the Georgian Kingdom against the Ilkhanids. The most remarkable of the acts of rebellion against the Mongols was carried out as a result of a joint decision of the Georgian feudal lords, but it failed. The rebellions of David Ulu and David Narin in Georgia are also another historical case that is prominent on the subject. Some of the rebellions that occurred in this period were triggered by the presence of the Mongols in the region. This was because the Mongols' heavy taxation turned out to be an internal problem for the Georgians. The most interesting example of the period's political turmoil was the case of Basil Ujarmeli. In this period, Basil Ujarmeli was an influential figure who took an active role in the administration in King David Ulu's absence in the country. Basil spearheaded the development and implementation of the Kingdom's policies to alleviate the impact of an economic depression in the mid-13th century. Following Basil's recommendation to allocate some of the Georgian clergy's lands to the public, some of the Georgian Church's lands were allocated to the poor and some nobles who owned no land. However, the clergy protested the distribution of the lands of the Church, and Basil was eventually hanged without a trial after a series of allegations against him. In this article, a presentation of a general framework of the rebellions against the Mongols, and the administrative practices of the Mongols in Georgia are put into a new context through the religious and economic atmosphere of the Georgian Kingdom. As far as can be determined, this study includes the rebellions endeavoured by the Georgians against the Mongols, as well as other acts of rebellion that took place in Georgia during this period.

Keywords: Basil Ujarmeli, Georgian Kingdom, Mongols, David Ulu, Avag Mqharadzeli.

GİRİŞ

Cengiz Han 1206 tarihinde düzenlenen büyük kurultay ile birlikte Moğol İmparatorluğu'nu kurarak disiplinli bir ordu oluşturmayı başarmıştır. İmparatorluğun kurulmasıyla birlikte Moğollar hızla ilerlemeye başlamışlar, özellikle de ilerleyişleri sırasında birçok ülkede olan iktidar boşluğundan yararlanmışlardır.¹ Buradan hareketle aynı yarıya dönemin Gürcü Krallığı özelinde varmak da mümkündür. Zira Kraliçe Tamar'dan sonra tahta çıkan oğlu Giorgi Laşa Moğollara karşı durmaya çalışmış ve hatta bunun için müttefik arayışına girmiş olsa² da kısa bir süre içerisinde ölmüş, yerine geçen kardeşi Rusudan ise Moğollara karşı dirayet gösterememiştir. Böylece 1206 tarihi itibarıyla tarih sahnesinde yerlerini alan Moğollar Cebe ve Subutay Noyan komutasında, Harezşah sultanının ardından gelerek önce İran ardından da Güney Kafkasya ile tanışmışlardır. 1220/1221 tarihlerine denk gelen bu ilk karşılaşmada Gürcistan'a gelen Cebe ve Subutay Noyan'ın aslında bu bölgede kalıcı olma gibi bir amaçlarının olduğunu söylemek yanlış olacaktır. Nitekim burada kalmamış ve kuzeye doğru ilerlemelerine devam ederek Rus ve Kıpçak ordularıyla savaşmışlardır. Gürcü Kralı IV. Giorgi Laşa'nın ordularıyla Moğollar arasında meydana gelen bu ilk karşılaşmanın Moğolların Hristiyan ordularıyla yapmış olduğu ilk karşılaşma olduğunu da belirtmek gerekir.³ Gürcü ve Ermeni birlikleriyle yapılan çatışmalarda elde edilen başarı, Kuman/Kıpçaklara karşı

¹ Bayarsaikhan Dashdondog, *The Mongols and the Armenians (1220-1335)*, Brill, Leiden 2011, s. 39.

² Tamar döneminin önemli komutanlarından biri olan Ivane Mhargrdzeli 1210 Ahlat kuşatmasında yenilmesinin ardından kızı Tamta'yı (Gürciye Hatun) Melik Evhad'la evlendirmiş, onun kısa süre sonra ölmesiyle birlikte Tamta Melik Eşref (1200-1237) ile evlenmiştir. Mhargrdzeli ailesi, özellikle Kraliçe Tamar dönemi Gürcü yönetimine yakınlığı ile bilinen bir ailedir. Bundan ötürü Eyyubiler ile Gürcüler arasında bir bağ oluştuğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Muhtemelen bu bağa binaen olsa gerek Giorgi Laşa'nın yardım istediği kişilerden biri Ahlat ve Cezire bölgesinin hükümdarı Melik Eşref olmuştur. Diğeri ise Azerbaycan hükümdarı Özbek Pehlivan'dır. Bahsi geçen müttefikler Kral Giorgi'nin bu isteğini kabul edip 1220 yılının ilkbahar mevsiminde bir araya gelmek konusunda ortak karar almışlardır. Çünkü her biri Moğolların ilkbahar mevsimine geldiğinde ilerleyeceklerini düşünmüşlerdir. İbn-i Esir, "el-Kamil Fi't Tarih", *Altınordu Devleti Tarihine Dair Metinler*, haz. W. De. Tiesenhausen, Maarif Matbaası, İstanbul 1941, s. 29; Ayşe Beyza Büyükcınar, *Saqartvelosa da Okros Urdos Urtiertobebi XIII-XIV Saakuneebshi (Kartuli Tskarobebis Mihedvit)*, Batum Shota Rustaveli Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Batum 2019, s. 49-50. Ancak Moğollar onlardan önce davranıp bölgeye saldırdıklarından bu ittifak mümkün olmamıştır.

³ Denis Sinor, "The Mongols in the West", *Journal of Asian History*, S. 33/1, Harrassowitz Verlag 1999, s. 2.

cüretkâr bir saldırgan sefer planının ortaya çıkmasına neden olurken, Rus prenslerinin müdahalesi sonunda Kiev'e kadar olan bölgenin işgalinin kapısı açılmıştır.⁴

IV. Giorgi Laşa⁵ annesi Kraliçe Tamar'dan büyük bir coğrafya mirası almıştır. Selçuklu Türkleri, Anadolu ve Azerbaycan'daki Türkmen boyları, Bizanslılar ve Ermeniler arasındaki güç mücadelelerinden yararlanan Tamar'ın orduları, Gürcü egemenliğini ve etkisini Doğu Anadolu'ya kadar genişletmişlerdi.⁶ Moğollar 1221/1222'de Güney Kafkasya bölgesine girdikten sonra özellikle Gürcistan ve Azerbaycan özelinde Meraga, Erbil, Tebriz ve Arran civarlarında aynı yıl içerisinde dolaşmışlardır. Yani aynı yıl içerisinde mezkûr bölgelere birden fazla kez girmişlerdir. Güney Kafkasya'ya ilk olarak Tebriz üzerinden giren Moğollar oradan Mugan'a ve ardından da Gürcistan'a saldırmışlardır. Moğollar Gürcülerin beklemediği bir zaman olan kış ayında Gürcistan'a gelmişler ve Tiflis civarına kadar olan her yeri ele geçirmişlerdir. Gürcistan üzerinden ikinci defa Tebriz'e girmişler ve Tebriz'den ağır vergi almışlardır. Moğolların Güney Kafkasya'ya gelmiş oldukları ilk seferde kendilerine Azerbaycan ve Arran bölgesinin hâkimi Özbek'in Türk menşeli komutanı Akkuş öncülük etmiştir. Moğollar civar bölgeler üzerine yürüdüktan sonra üçüncü kez Tebriz'e gelmişler ve oradan da ikinci defa Gürcistan'a geçmişlerdir. Bu ilk gelişlerinin ikinci basamağında Gürcü ordularını Tamar döneminden itibaren Gürcistan'ın önemli bir komutanı olan Ivane Mhargrdzeli ve Prens Vahram komuta etmiştir.⁷

Gürcü ordusu Moğollara karşı gereken hazırlıkları yapmış ve 30.000 asker ile Moğol komutanları Cebe ve Subutay'a karşı direnmişler ancak muvaffak olamamışlardır.⁸ Gürcüler için 13. yüzyıl Kraliçe Tamar ile birlikte yükseliş dönemi olduğundan olumlu başlamışsa da Moğollarla birlikte kötü bir şekilde devam etmiştir. Zira Moğolların ilk saldırılarının akabinde 1222-1223 yılları arasında Gürcistan Kıpçak saldırılarına maruz kalmıştır. Ardından da 1223 yılı itibarıyla IV. Giorgi Laşa vefat etmiştir.⁹ Giorgi Laşa'nın evlilik dışı çocuğu olan David tahtta hak iddia edemediği için aynı yıl onun yerine Gürcistan tahtına Tamar'ın kızı, Giorgi'nin kardeşi Rusudan kraliçe olarak geçmiştir. Rusudan 1224 tarihinde Moğolların Güney Kafkasya topraklarına girmesinin ardından Papa'ya mektup yazmıştır. Kraliçe Rusudan, Papa III. Honorios'a yazdığı mektubunda niçin tam direniş gösteremediğini kendi ifadeleriyle açıklamıştır. Mektupta, Moğolların iyi bir Hristiyan olduklarını zannettikleri için onlardan kaçınma gereği duymadıklarını yazması aslında genel bir Gürcü siyasi yönelimini de göstermektedir. Nitekim tarih boyunca Gürcüler siyasi duruşlarını dinî hassasiyet, tercih ve kaygılarını ön plana koyan hamlelere göre ayarlamışlardır. Rusudan, bu mektubunda Papa'ya kardeşi Giorgi Laşa'nın Haçlı seferleri için askeri yardıma hazır olduğunu ancak bunu gerçekleştiremeden Moğolların geldiğini ve onun da vefat ettiğini bildirmiştir. Ayrıca kendilerinin Haçlı ordularına askeri yardım sağlamaya hazır olduklarını iletmış ve Papa'dan da kutsanmışlığını yollamasını istemiştir. Papaya mektup yazanlardan biri de Atabeg Ivane Mhargrdzeli olup, o da aynı ifadeleri mektubuna eklemeyi ihmâl etmemiştir. Bu her iki mektubu da Papa cevaplamıştır.¹⁰ Özellikle Ivane Mhargrdzeli'nin mektubuna cevap verirken onun askeri yeteneklerini övmüştür.¹¹ Atabeg Ivane'nin Papa'ya yazmış olduğu mektuplar Moğolların ilk gelişlerinin akabinde gerçekleşmiş olup hem Rusudan'ın yeni iktidarını hem de Moğolların ülkelerine girdiklerini haber vermek amaçlarını taşımaktadır. Aslında ilk mektuplarda Moğollara karşı açıkça bir yardım isteği bulunmamaktadır. İlk Moğol akınları kalıcı olmadığından ve Gürcülerin toparlanmak için zamanları olduğundan muhtemelen Gürcü yönetimi bu saldırıların ardının geleceğini hesaba katamamıştır. Moğolların ikinci defa Gürcistan'a girmesinin akabinde Kraliçe Rusudan'ın Papa'dan yardım istediğine dair bir mektup gönderdiği konusunda kaynaklar bilgi vermektedir. Ancak ilk mektubun aksine ikinci

⁴ Alexander V. Maiorov, "The First Mongol Invasion of Europe: Goals and Results", *Journal of the Royal Asiatic Society*, S. 32/4, Cambridge 2021, s. 2.

⁵ Laşa, Giorgi'nin ikinci adıdır. David Tiniskashvili-Ioane Kazaryan, "Cvarosnebi da Kartvelebi: Kritikuli Midgoma Kartuli Istoriografiasadmi", *Kadmosi*, 6, Tbilisi 2014, s. 23.

⁶ Antony Eastmond, *Tamta's World The Life and Encounters of a Medieval Noblewoman from the Middle East to Mongolia*, Cambridge University Press, Cambridge 2017, s. 3.

⁷ Moğolların Gürcistan'a girip bölgede savaşmaları konusunda kaynaklarda farklı tarihler mevcuttur: Grigor Ermeni takvimine göre 1214 senesini göstermektedir. Aknerli Grigor, *Okçu Milleti Tarihi*, haz. Hrand D. Andreasyan, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2012, s. 23; Hasan Oktay, *Ermeni Kaynaklarında Türkler ve Moğollar*, Selenge Yayınları, İstanbul 2007, s. 199. Vardan'a göre Moğollar 1222 senesinde gelmişlerdir. Müverrih Vardan, *Türk Fetihleri Tarihi (889-1269)*, çev. Hrand D. Andreasyan, Post Yayın Dağıtım, İstanbul 2017, s. 93; İbnü'l-Esir'e göre ise, 1221 Ocak ayında savaş vuku bulmuştur. İbn-i Esir, *age*, s. 27. Aynı şekilde Simon de Saint Quentin de 1221. yılda İsa'nın vücut bulduğu zaman olayların olduğunu bildirmektedir. Simon de Saint Quentin, *Bir Keşişin Anılarında Tatarlar ve Anadolu 1245-1248*, çev. Erandiz Özbayoğlu, Doğu Akdeniz Kültür ve Tarih Araştırmaları Vakfı, Alanya 2006, s. 37. Birçok tarihçi de 1221 senesini esas almaktadır. Örneğin Grousset, 1221 Şubat ayını verir. René Grousset, *Bozkır İmparatorluğu Atilla/Cengiz Han/Timur*, çev. Reşat Uzmen, Ötügen Yayınları, İstanbul 2006. s. 278; Ayşe Beyza Büyükcınar, "Gürcü-Moğol İlişkilerinin İlk Evresi: 1220-1247", *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 4/6, Trabzon 2018, s. 270; Büyükcınar, *agt*, s. 51-52.

⁸ Abraham Constantin Mouradzea D'ohsson, *Moğol Tarihi*, çev. Mustafa Rahmî, not. Ekrem Kalan, Selenge Yayınları, İstanbul 2021, s. 118-121.

⁹ Laşa Giorgi'nin Moğollar ile yapmış olduğu savaş sırasında aldığı yaradan ötürü ölmüş olma ihtimali üzerinde durulmaktadır. Konu hakkında bk. Tiniskashvili-Kazaryan, *agm*, s. 24.

¹⁰ Kraliçe Rusudan ile Atabeg Ivane Mhargrdzeli'nin mektupları için bk. Nergis Ataç, "13. Yüzyılda Anadolu ve Kafkasya: Mkhargrdzeli Sülalesine Bağlı Mimaride Papa I. Sylvester Figürü", *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S. 47, Konya 2022, s. 245-246.

¹¹ Ataç, *agm*, s. 239, 245-246; Tiniskashvili-Kazaryan, *agm*, s.25.

MOĞOL TAHAKKÜMÜ ALTINDA GÜRCÜ KRALLIĞI'NDA ÇIKAN İSYAN HAREKETLERİ

mektup günümüze ulaşmamıştır. Söz konusu ikinci mektupta Papa tarafından verilen cevaptan Rusudan'ın kendisinden Moğollara karşı askerî yardım istediği de anlaşılmaktadır.¹²

Moğolların Gürcistan'a ilk girişlerindeki tahribat ikincisiyle kıyaslanınca yok denecek kadar az seviyede kalmıştır. Bu Moğol saldırılarının hemen akabinde de Gürcüler kendilerini toparlayamadan dönemin önemli bir gücü olan Harezmsah Celâleddin 24 Ocak 1225'de Gürcülerin üzerine saldırmış ve Tiflis başkentli yeni bir siyasi teşekkül kurmuştur.¹³ Celâleddin Harezmsah Gürcistan'ı fethedip Kraliçe Rusudan'ın emriyle hareket eden Ivane ve Şalva komutasındaki Gürcü ordularını¹⁴ mağlup ettikten sonra Azerbaycan tarafında Atabeg Özbek'in çıkartmış olduğu isyanı bastırmak için Gürcistan'dan ayrılmıştır. Ancak Özbek'in Tebriz'de isyan ettiği haberini alınca Celâleddin Harezmsah Tebriz'e dönmüş ve orada galibiyet kazanmıştır.¹⁵ Burada hâkimiyetini güvence altına almasının ardından Gürcistan üzerine tekrar yürümüştür. Tiflis'te yerleşik İran kökenlilerin Harezmsahlar'a yardım etmesiyle birlikte 10 Mart 1226 tarihi itibarıyla Harezmsahlar tarafından Tiflis şehri fethedilmiştir. Vezir Şerif-ül Mülk Tiflis şehrine vali olarak görevlendirilmiştir.¹⁶ Gürcüler ise kuzeye doğru çekilmişlerdir.¹⁷ Akabinde Celâleddin Gence'ye doğru ilerlemeye devam etmiştir. İlerlemesi esnasında Gürcülerin Tiflis'e girmek için birtakım hazırlıklar yaptıklarını Tiflis'te bıraktığı veziri Şerif-ül Mülk'ün göndermiş olduğu mektuplar vesilesiyle öğrenmiştir.¹⁸ Hakikaten de Gürcüler Harezmsah kuvvetlerine karşı bir isyan hareketi içerisinde bulunarak kendileri açısından mühim bir şehir olan Tiflis'e girmişlerdir. Şehre girdikten sonra şehrin kendileri tarafından güvenliğinin sağlanmasının neredeyse imkânsız olduğunu görerek şehri ateşe vermişlerdir.¹⁹

1230 yılına gelindiğinde Batı Gürcistan'da bulunan Kraliçe Rusudan'ın Moğollara karşı yapmış olduğu çeşitli diplomatik temaslardan biri de eşi Muğiseddin Tuğrulşah'tan olma kızı Tamar'ı (Gürcü Hatun) Selçuklu meliki Gıyaseddin Keyhüsrev ile nişanlaması olmuştur. Tamar ile Gıyaseddin'in evlenme zamanı geldiğinde Tamar ile birlikte Giorgi Laşa'nın oğlu David de Konya'ya gitmiştir. Bunun ardından da Rusudan henüz 5 yaşında olan oğlu David'i (David Narin) kral naibi olarak atamış, ancak saray erkânı ülkenin içerisinde bulunduğu durumdan mütevellit düzenlenen törene katılamamıştır.²⁰

1. Moğolların Gürcistan Üzerine İkinci İhtikali

Moğollar, Gürcistan'a 1235/1236²¹ yılında ikinci defa tekrardan girmişlerdir. 1220'den itibaren art arda saldırılara maruz kalan Gürcistan oldukça güçsüz durumda kaldığı için Moğollara karşı direnç gösterememiştir. Feodal beyler Moğolların ikinci gelişleri karşısında oldukça paniklemişlerdir. Bundan sonra bölgede başlayacak Moğol tahakkümü V. Giorgi dönemine²² kadar devam etmiştir. Yani bir asırdan biraz daha fazla bir zaman Gürcistan Moğol istilâsı altında kalmıştır. Moğollar bölgeye ikinci gelişlerinde Çormagan Noyan komutasında ilerlemişlerdir. Güney Kafkasya coğrafyası Moğollar tarafından yağma ve talan edilmiştir. Her ne kadar Rusudan Moğollara karşı çeşitli diplomatik temaslarda bulduysa da başarılı olamamıştır. Bu sebepten dolayı da başkent Kutaisi'yi terk etmek durumunda kalacaktır.²³

Gürcistan'a ikinci defa giren Moğollar, Karakurum'da oturan Ögedey'in emriyle Güney Kafkasya'ya gelmişlerdir. Kafkasya'ya gelen bu Moğol birliğinin içerisinde Çormagan'ın dışında Benal ve Mular isimli iki noyanın daha adını bilmekteyiz.²⁴ Burada dikkate değer husus, Gürcü yönetimi ile Moğollar arasındaki ilişkiler merkez Karakurum-Gürcistan arasında değil Batu'nun karargâhı olan Saray ile Gürcistan arasında gerçekleşmiştir.

¹² Tiniskashvili-Kazaryan, *agm*, s. 25.

¹³ Genceli Kiragos, *Moğol İstilası 1220-1265*, çev. Mahmut Kemal Bey, haz ve not. Fuat Hacısalihoglu, İlhan Aslan, Post Yayınları, İstanbul 2018, s. 24; Büyükcınar, *agm*, s. 270-271.

¹⁴ Cüveynî 1225 senesinde Garni'de meydana gelen savaşta Gürcü ordularının asker sayısını 30.000 olarak vermektedir. Bk. Alaaddin Ata Melik Cüveynî, *Tarih-i Cihan Güşa*, çev. Mürsel Öztürk, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2013, s. 359. Piskopos Stepanos ise bu savaşta İvane komutasındaki Gürcü ordularının asker sayısının 60.000 kişi olduğunu söylemektedir. A. G. Galstyan, "Piskopos Stepanos Vakayinamesinden Alıntı", *Ermeni Kaynaklarına Göre Moğollar XIII-XIV. Yüzyıla Ait Eserlerden Alıntılar*, çev. İlyas Kamalov, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2005, s. 64.

¹⁵ Mohammed En-Nesawi, *Histoire du Sultan Djelal ed-din Mankobirti Prince du Kharezm*, çev. O. Houdas, Ernest Leroux, Paris 1895, s. 183-184; Ayşe Beyza Ercan, "Orta Çağ'da Ardahan", *Ardahan Değerlemeleri- 3- Değer, Potansiyeller, Yaklaşımlar*, ed. İhsan Kurtbaş, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara 2021, s. 186.

¹⁶ Ernst Honigmann, "Tiflis". *MEB İslam Ansiklopedisi*, C. 12/1, Eskişehir 2001, s. 269.

¹⁷ Vladimir Aleksandroviç Gscceordlevskiy, *Küçük Asya'da Selçuklular*, çev. Abdülkadir İnan, haz. Timurhan Omorov, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2015, s. 40.

¹⁸ Aydın Taneri, *Harezmsahlar*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1993, s. 67.

¹⁹ Honigmann, *agm*, s. 269.

²⁰ Nikoloz Berdzenişvili-Simon Canaşia, *Gürcüstan Tarihi (Başlangıçtan 19. Yüzyıla Kadar)*, çev. Hayri Hayrioğlu, Sorun Yayınları, İstanbul 1997, s. 165; *Kartli Tskhovreba A History of Georgia*, foreword, Roin Metreveli, Artanuji Publishing, Tbilisi 2014, s. 327-328.

²¹ Moğol orduları, Çormagan Noyan komutasında 1232 tarihinde Gürcistan'a ve ona tabii olan Ermenistan'a girmişlerdir. Bertold Spuler, *İran Moğolları Siyaset, İdare ve Kültür İlhanlılar Devri, 1220-1350*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2011, s. 45; Tiniskashvili-Kazaryan, *agm*, s. 25.

²² V. Giorgi ilk olarak 1299-1302 yılları arasında tahta çıkmıştır. Ancak 1302 yılı itibarıyla tahta çıkan III. Vakhtang'ın 1314 yılında ölmesiyle birlikte ikinci defa Gürcü Krallığı tahtına sahip olur ve 1314 yılından 1346 yılına kadar Gürcüstan Krallığı'nı yönetir. Moğollara karşı Gürcü Krallığı'nın bağımsızlığını kazandığı için Gürcü tarih yazıcılığında muhteşem anlamına gelen brtskinvale unvanıyla tanınır. Bk. Büyükcınar, *agt*, s. 136.

²³ Berdzenişvili-Canaşia, *age*, s. 166-167.

²⁴ Aknerli Grigor, *age*, s. 24.

Anonim Gürcü Kroniği'nde Batu büyük Moğol kağanı olarak görülmüştür. Çünkü karargâhı Gürcistan ile Karakurum arasında bulunan Batu, kendi sahası ile Karakurum arasında aracılık yapmış, haberleşmeyi sağlamıştır. Merkeze uzak olan Gürcistan Krallığı'na o dönemde en yakın olan Moğol ulusu Altın Orda Moğolları olduğundan Batu'yu büyük kağan olarak görmüşlerdir. Ayrıca Batu Rusya'ya boyun eğdirdikten sonra İran ve çevresindeki ortamın siyasi açıdan karışıklığından yararlanıp Kafkasya'da fethedilen yerlerin egemenliğini sağlamıştır. Bu sebepten de Gürcistan ve civarında gelişen olaylara rahatlıkla müdahil olabilmıştır.²⁵ Batu'nun yaşadığı dönemde Altın Orda-Gürcistan ilişkileri gayet iyi bir şekilde ilerlemiştir. Batu'nun tüm milletler içerisinde en çok saygı gösterilmesi gereken milletin Gürcüler olduğunu söylemesi de bu yargıyı desteklemektedir. Batu gerçekte böyle bir söz söylememişse bile Moğolların Gürcülere karşı olan tutumu bu yargıyı bir nebze de olsa desteklemektedir.²⁶

Rusudan, Moğolların ülke içerisinde yapmış olduğu tahribatlardan sonra Moğol hükümdarı ile görüşmek ve Moğollarla barış anlaşması yapmak istemiştir. Gürcü Kraliçesi Rusudan, Batu ile anlaşma yapmak amacıyla elçisini onun huzuruna göndermiş ve taraflar anlaşma imzalamışlardır. Anlaşmanın hangi tarihte yapıldığı ile ilgili kesin bir bilgi olmamakla birlikte literatürde olan farklı tarih aralıkları anlaşmanın 1239 ile 1243 yılları arasında yapıldığına işaret etmektedir. Kaynaklar ağırlıklı olarak bu anlaşmanın Atabeg Ivane Mhargrdzeli'nin oğlu Gürcü yönetiminden Avag Mhargrdzeli ile yapıldığını ifade etmektedirler.²⁷ Yine de bazı Gürcü tarihçiler anlaşmanın Rusudan'ın bilgisi dâhilinde yapıldığını belirtmektedirler. Açıkçası bahsi geçen bu anlaşma kiminle yapılmış olursa olsun sonuçları bakımından Gürcistan'ı derinden etkilediği açıktır. Zira bu anlaşmaya göre;²⁸

1. Gürcü yönetimi Moğol hükümdarını tanıyacaktır.
2. Doğu Gürcistan'da Gürcü hükümdarının yanı sıra Moğollar da söz sahibi olacaklardır.
3. David Narin Moğollar tarafından Doğu Gürcistan'ın kralı olarak tanınacaktır.
4. David Narin, hükümlerini onaylatmak üzere Batu'nun huzuruna gidecektir.
5. Batı Gürcistan bağımsızlığını koruyacaktır.
6. Gürcü hükümeti Moğollara yıllık 50.000 perpara vergi verecektir.²⁹
7. Gürcü ordusu savaş zamanında Moğollara asker desteği sağlayacaktır.³⁰

Bu anlaşma ile birlikte Gürcistan bağımsızlığını kaybetmiş ve Moğollara haraç veren ve savaş zamanında askerî destek sağlayan, onların siyasi ve askerî alanda müttefiki olan bir devlet konumuna gelmiştir. Anlaşma sonrasında Rusudan'a Tiflis ve Gürcistan'ın tamamını vermişlerdir. Bununla birlikte Rusudan'ın oğlu olan David Gürcistan kralı olarak tanınmıştır.³¹ Gürcü Krallığı Moğollar tarafından sekiz ayrı idari birime bölünmüş, hepsinin başına da Gürcü feodal beyler görevlendirilmiştir. Fakat bu idari düzen Gürcü Krallığı'nda yürümemiş ve kısa süre içerisinde dağılmıştır. Bu arada Rusudan ve oğlu David tahta sahip olmuşlarsa da David Batu Kağan'ın huzuruna çıkmış, oradan da Karakurum'a gönderilmiştir. Kraliçe Rusudan ise 1245 senesinde ölmüştür.³²

Batu Han'ın ölümüne kadar (ö. 1255/1256) Gürcistan Altın Orda Devleti'nin vasalı olarak yaşamış ancak Hülâgû ve ordularının İran'a gelmesiyle birlikte bölge İlhanlı hâkimiyeti altına girmiştir.³³ Gürcistan, Moğollar açısından hem zengin meralara sahip olması ve ikliminin elverişli olması hem de savaş zamanında askerî güç olarak kullanılabileceği nüfusun var olması sebebiyle önem arz etmiştir. Bu sebepten dolayı da Moğollar, siyasetleri gereği Kafkasya'nın mühim bir devleti olan Gürcistan'ı uzun bir muhasaradan sonra ele geçirmiş, ardından da iki kral tayin ederek bölmüşlerdir.³⁴ Bu bölünme Gürcistan'ı oldukça yıpratmış gibi merkezî siyasi yapının da erozyona uğramasına sebebiyet vermiştir.

Kraliçe Rusudan'ın 1245 yılında ölmesiyle birlikte, IV. Giorgi Laşa'nın oğlu David Ulu (Büyük David) (1247-1270) ve Rusudan'ın oğlu David Narin (Küçük David) (1245-1259) arasında ülke ikiye bölünmüş olup, David Ulu Tiflis merkezli olarak Doğu Gürcistan bölgesinde, David Narin ise Batı Gürcistan bölgesinde söz sahibi olmuştur. 1246 tarihinde merkez Karakurum'da gerçekleşen büyük kurultaya Batu Han dışında birçok kişi katılmıştır. Gürcistan'dan David Narin ve David Ulu da bu kurultayda yer almışlardır. Bu kurultayda Güyük Han tarafından kimin Gürcistan kralı olacağı belirlenmiştir. Güyük Han, yaş olarak daha büyük olduğu için David

²⁵ Büyükçınar, *agt*, s. 74.

²⁶ Spuler, *age*, s. 46, 391.

²⁷ Allen, *age*, s. 113.

²⁸ Berdenişvili-Canaşia, *age*, s. 167-168; Kartlis Tskhovreba, *age*, s. 331.

²⁹ Johann de Plano Carpini bu haracın yılda kırk bin *hyperper* olduğunu söylemektedir. Seyahatnamesini yazmış olduğu 1245-1247 yılları arasında bu parayı Gürcülerin hala ödediklerini vurgulamaktadır. Johann de Plano Carpini, *Moğolistan Seyahatnamesi 13. Yüzyılda Avrupa'dan Orta Asya'ya Yolculuk*, çev. Ergin Ayan, Kronik Yayınları, İstanbul 2021, s. 96, 113. Spuler, Gürcistan ve Ermenistan'ın 1230 ile 1245 yılları arasında 40.000 *hyperper* ödediğini belirtir. Spuler, *age*, s. 354. 50.000 altın vergi ödendiği hakkında bk. Mustafa Akkuş, *Moğol İstilasına Dini Muhalefet İlhanlıların Anadolu'daki Dini Siyasetleri*, Çizgi Kitabevi, Konya 2022, s. 227.

³⁰ Bu anlaşma gereğince 1243 yılında Anadolu Selçuklu Devleti ile Moğol kuvvetleri arasında meydana gelen Köseadağ Savaşı'nda, Gürcü ve Ermeni birlikleri Moğol askerlerinin yanında sağ kanatta savaşmıştır. Aknerli Grigor, *age*, s. 34; Büyükçınar, *agt*, s. 73.

³¹ Kartlis Tskhovreba, *age*, s. 332-334.

³² Berdenişvili-Canaşia, *age*, s. 168-170; Akkuş, *age*, s. 227.

³³ Berdenişvili-Canaşia, *age*, s. 175.

³⁴ Akkuş, *age*, s. 228.

Ulu'nun tahta çıkmasına karar vermiştir. David Narin'in ise ona naiplik etmesi gerektiğini söyleyerek onun ölümünden sonra kendisinin tahta geçebileceğini buyurmuştur. Bu kurultayda Güyük Han, Rum, Musul, Şam ve Gürcü şehirleri üzerine İlcıktay (Elcigidey) isimli bir noyanı görevlendirmiştir.³⁵ Annesi dolayısıyla tahta çıkmasında problem çıkartılan David Ulu, Moğollar tarafından Gürcü Krallığı'nın yeni hükümdarı yapılmıştır. Fakat Anonim Gürcü Kroniği'nde ise, Hülâgû'nun bu işe karıştığını ve her iki David'in ortak ve eşit bir şekilde Gürcistan'ı yönettiği yazmaktadır. Bu şekilde David Ulu ve David Narin Tiflis'te tahta birlikte oturmuşlar ve Hülâgû'ya bağlı kalmışlardır. Anonim Gürcü Kroniği *Kartlis Tskhovreba* her iki kralın da birbirine saygı duyduğunu söylese de Giorgi Laşa'nın oğlu David Ulu'nun daha kıdemli olduğuna da vurgu yapmaktadır.³⁶

David Ulu ile David Narin ülkede bulunmadığı zamanlarda krallığın başsız kalması da Moğolların Gürcü yönetiminde karışıklık çıkmasına sebebiyet verdiği hususlardan biridir. Moğol tahakkümü altında Gürcistan kendi gelenek ve idari sistemlerini işletememişlerdir. Moğollardan önce, Gürcistan tahtı boş kaldığında tahta naiplik edecek kişi hazırды ancak Moğollar bu duruma müdahil olup, kral ülkede bulunmadığında Gürcü Krallığı'na asker kökenli kişilerin naiplik etmesini sağlamaya çalışmışlardır. Bundan ötürü de askerî bir kişilik olarak Egarşan Bakurtsikheli tayin edilmiştir. Egarşan da atandığı bu görev vasıtasıyla Moğollarla iyi ilişkiler kurarak gücüne güç katmaya başlamıştır. Hatta kral yetkilerinin tümünü ele geçirmeye çalışacak kadar ileriye gitmiştir. Bu durum da Gürcü ileri gelenleri tarafından iyi karşılanmamış ve feodal beyler askerlerini toplayarak Egarşan'a karşı durmuşlardır. Neticede Gürcistan Krallığı'nın yasal varisinin tahta çıkması sorunu gündeme gelmiş ve Giorgi Laşa'nın oğlu David bunun üzerine tahta getirilmiştir. Bahsi geçen olaylar muhtemelen 1247 yılından biraz önce meydana gelmiş olsa gerektir.³⁷

2. Moğollara Karşı İlk İsyan Hareketi

1235'li yıllardan itibaren başlayan Moğol egemenliği ülkeye başta ekonomik açıdan olmak üzere birçok yönden ağır bir yük bindirmiştir. Moğollar kendilerine karşı bir güç oluşmasını önlemek amacıyla Gürcü feodal beyleri kendi taraftarı olanlarla kendi taraftarı olmayanlar olarak ayırıştırarak ihtilafli bir ortam oluşturmuşlardır. Bahsi geçen durumu da genel olarak bu bölgelere daha önceden göndermiş oldukları casuslar aracılığıyla yapmışlardır.³⁸ Taraflar arasında yapılan barış anlaşmasından kısa bir süre sonra Moğollar Gürcülerden vergi istemeye başlamışlardır. Ögedey'in görevlendirmiş olduğu ve Gürcistan'dan mesul bulunan Çormagan Noyan'ın hususi vergi tahsildarları bulunmuştur.³⁹ Moğollar tarafından vergi, asker, kıyafet, yiyecek ve at gibi temel ihtiyaçların sık sık istenmesi Gürcüleri oldukça rahatsız etmiş ve onları birçok yönden zor durumda bırakmıştır. Kiragos, Moğolların Gürcü topraklarında bulunan ne varsa her şeyi aldıklarını ifade ederek durumun vahametini ortaya koymaktadır. Gelişen olaylar neticesinde, Moğolların Gürcü halkından aldıkları vergilere ve baskılarına karşı halktan sesler yükselmeye başlamıştır. Dönemin kayıtlarına giren ilk kalkışma vakası Avag Mhargrdzeli ile Moğollar arasında gerçekleşmiştir. Gürcülerle anlaşma masasına oturan Mtavari⁴⁰ Avag Mhargrdzeli vergilerle alakalı durumdan ötürü Moğol askerlerinden biriyle tartışmış ve öldürülmekten korkarak Rusudan'ın yanına iltica etmiştir. Ancak Moğollar kendisiyle irtibata geçerek geri dönmesini ve kendisine hiçbir şekilde zarar vermeyeceklerini telkin etmişlerdir. Avag da Moğol hanına hâlâ itaat halinde olduğunu bildirmiş ve geri dönmüştür. Onun geri dönmesinden sonra Moğollar Gürcistan'dan vergi tahsil etmek için görevlendirilmiş olan Tunguz Ağa ile birlikte Avag'ı Rusudan'ın huzuruna çıkartmışlardır. Bu şekilde Gürcistan'ın Moğol hanının hâkimiyetini tanımasını Rusudan'a iletmesini istemişlerdir. Avag Mhargrdzeli Kraliçe Rusudan'ın huzuruna çıkarak durumu arz etmiş, Rusudan da bu teklifi kabul etmiştir. Böylece hem kendisinin hem de oğlunun Moğollara bağlılık göstereceği konusu kesinleştirilmiştir.⁴¹ Avag'ın Moğollarla tartışmasını aslında Moğollara karşı kayıtlara geçen ilk karşı çıkış olarak yorumlamak mümkündür ama başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Sıklıkla alınan vergilerden dolayı tepkiler halk arasında artmaya devam etmiştir. Ekonomik açıdan zorlanan feodal aileler birleşerek Moğollara karşı isyan girişiminde bulunmak istemişlerdir. Gürcistan Krallığı'nda başkent Tiflis'te oturan David Ulu huzurunda bir gün büyük bir ziyafet verilmiş ve bu etkinliğe önemli Gürcü feodal beyleri ile yetkilileri katılmışlardır. Ziyafet esnasında Gürcü beylerinden biri sarhoşluğun verdiği etkiyle herkes adına söz almış ve yaklaşık bin prensin varlığından bahsederek, bu prenslerin de bazısının bin bazısının beş yüz bin kadar atlı askeri bulunduğunu dile getirmiştir. Bu sebeple de Ermeni ve Gürcülerin eğer birleşirlerse Moğollara karşı bir duruş sergileyebilecekleri hususunu dile getirmiştir. Bu konuşma Gürcü Krallığı'nın hüküm sürdüğü tüm topraklara yayılmıştır. Ziyafet esnasında orada bulunanlar Moğolları yenebileceklerini düşündükleri gibi onlara

³⁵ Ebü'l Ferec İbnü'l İbrî, *Târîhu Muhtasari'd- Düvel*, çev. Şerafeddin Yaltkaya, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2011. s. 22; Spuler, *age*, s. 47.

³⁶ Kartlis Tskhovreba, *age*, s. 346.

³⁷ Berdzenişvili-Canaşia, *age*, s. 171-172.

³⁸ Akkuş, *age*, s. 229.

³⁹ Spuler, *age*, s. 334.

⁴⁰ "Mtavari" Gürcü feodalizminde Avrupa feodalizmindeki "dük" unvanının karşılığı olmakla birlikte eristavi kelimesiyle eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Avag, mtavari unvanı dışında babası Ivane Mhargrdzeli'nin unvanı olan ve Selçuklulardan Gürcülere geçmiş olan "atabeg" unvanını da kullanmıştır. Ercan, *agm*, s. 16-18.

⁴¹ Müverrih Kiragos, *Ermeni Müverrihlere Göre Moğollar*, çev. Gürsoy Solmaz, Elips Kitap, Ankara 2009, s. 40-41.

karşı yapacakları isyan hareketi için bir kumandan dahi tayin etmişlerdir.⁴² Krigos ise; ziyafette bulunan Avag'ın bu görüşe şiddetle karşı çıktığını fakat o ziyafette bulunan Moğol askerlerinin bunu öğrendiğini ve büyük hanlarına haber verdiklerini bildirmektedir. Bunun üzerine Moğollar oradaki birçok Gürcü beyini hapsedmişler ve Gürcülere karşı savaş hazırlığına girişmişlerdir. Ancak Avag'ın dostu olan Çağatay, büyük hanın buna şiddetle karşı çıktığını bildirmiştir.⁴³ Aknerli Grigor, ziyafette bulunan Moğol askerlerinden bahsetmemiştir. Buna karşılık ziyafette bulunanlardan birisi Moğollara burada konuşulanları haber vermiştir demektir. Ancak Kiragos da Aknerli Grigor da Gürcü Krallığı'nın içerisinde bulunduğu siyasetten ötürü haklı olabilirler. Moğolların bu ziyafetten haberlerinin nasıl olduğu gerçeği bir tarafa bu olayın sebebi hakkında Aknerli Grigor'da şu ifadelerle rastlıyoruz: ... *Doğu ülkelerinde, Moğolların haricinde hiçbir düşman bulunmuyordu. Moğollar ise, sık sık Gürcü ve Ermeni prenslerine gelerek yeni vergiler talep ediyorlardı. Kimisinden altın işlemeli kumaşlar, kimisinden doğan, kimisinden de iyi cins köpek ve at isteyerek, onları mal, tağar ve khalan'dan başka bu gibi talepleri yerine getirmek zorunda bırakıyorlardı. Hal böyle olunca, Gürcü prensleri, bu durum dolayısıyla, sırf eğlence ve şaka kastıyla o sözleri sarf etmişlerdi.*⁴⁴ Aknerli Grigor mezkûr ziyafette konuşulan konuların ve Moğollara karşı yapılması planlanan isyanın aslında sadece şaka amaçlı olduğunu söylemektedir. Fakat bu görüş tespit edebildiğimiz kadarıyla sadece Aknerli Grigor'da yer almaktadır. Bununla birlikte bu ayaklanma planı birkaç farklı kaynaktan yer aldığından Gürcülerin gerçekten de Moğollara karşı toplu bir isyan teşebbüsü içerisinde yer aldığı söylemek yanlış olmayacaktır. Zaten Gürcistan'ın içerisinde bulunduğu durum göz önüne alındığında da bu isyan hareketi beklenen bir durum olarak kendisini göstermiştir.

Bahsettiğimiz bu isyan hamlesi 1245 yılı civarında Cavakheti bölgesinde meydana gelmiş olup Gürcü tarih yazımında *Kokhtastavi Komplosu* (Gür: კობტასთავის შეთქმულება) olarak bilinmektedir.⁴⁵ Mezkûr olay Anonim Gürcü Kroniği *Kartlis Tskhovreba*'da yer almaktadır. Anonim Gürcü Kroniği'nde ziyafete katılan beylerin adları tek tek yazmaktadır. Bu beylerden bazıları daha önceden Moğollar tarafından oluşturulan sekiz ayrı idari birimin başına görevlendirilen kişilerdendir. Gürcü ileri gelenlerinin ortaya çıkarttığı ve daha sonra Tsotne Dadiani'nin Gürcistan'da millî kahraman olarak görülmesine sebebiyet verecek mevzubahis olayı Anonim Gürcü Kroniği özetle şu şekilde anlatır: Egarslan Bakurtsikheli, Tsotne Dadiani, Varam Galgeli, Kvarvare Cakeli, Şota Kupri, Gamrekeli Toreli, Sargis Tmogveli, Torgva Pankeli ve Samtshe'nin komutanı Cavakheti bölgesinde bulunan Kohtastavi'de bir araya gelerek ayaklanma konusunda bir karara varmışlardır. Bu karara göre Moğollara karşı yapılacak bu isyan hareketi ismi geçen feodal beylerin hepsinin kendi bölgelerinde aynı anda başlatılacaktı. Ancak Moğollar bu toplantının konusunun ne olduğunu anlamış olacaklar ki, toplantıyı basmışlar ve bu feodal beylerin birçoğunu yakalayarak hapse atmışlardır. Bahsedilen beyler, Çormagan Noyan tarafından yargılanmış olsalar da kendilerine yapılan suçlamaların hepsini reddetmişlerdir. Ancak Çormagan Noyan liderliğindeki Moğollar bu duruma inanmamışlar ve yargılanan feodal beyleri soydurarak vücutlarına bal şerbeti sürdürmüş, güneşin altında ağaç kazıklarına bağlatmak suretiyle kendilerine gerçeği söylemeleri konusunda işkence yapmış ve ölümlerine tehdit etmişlerdir. Samegrolo bölgesinin meşhur feodal beyi Dadiani ise Moğolların elinden kaçmış ancak diğer feodal beylerin başına gelenleri duyduğunda ise arkadaşlarının yanına gitmiştir. Çırlıçiplak soyunarak günlerden beri sorgulanan arkadaşlarının yanına oturmuş ve aynı cezanın kendisine uygulanmasını sağlamıştır. Dadiani'nin bu hareketini gören Moğollar oldukça şaşırılmış ve kendisine niçin gelip teslim olduğunu sormuşlardır. Dadiani de bunun üzerine; "*benim arkadaşlarım suçsuzdur, yasalarınız suçsuzları cezalandırıyor ama beni de cezalandırmalısınız, zira o toplantıda ben de vardım*" şeklinde bir cevap vermiştir. Bu şekilde Moğollar, feodal beylerin suçsuzluğuna inanmış ve hepsini serbest bırakmışlardır.⁴⁶ Yani Ermeni kroniklerinin aksine Gürcü kroniğine göre diğer Gürcü soylularını kurtaran Avag Mhargrdzeli değil Tsotne Dadiani olarak geçmektedir. Kaynaklar, olayları birbirinden daha farklı anlatsalar da ortak yargı olarak Gürcülerin Moğollara karşı düzenlemeye yeltendikleri bu ilk direniş hareketi başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Fakat başarısızlıkla sonuçlanmış olsa da bahsi geçen vakayı Moğollara karşı toplu halde yapılan ilk isyan girişimi olarak yorumlamak mümkündür.

Müverrih Vardan ise bu konuda diğer kaynaklara nazaran daha az ayrıntı vermektedir. Vardan'a göre, mezkûr isyan teşebbüsü 1249 yılında meydana gelmiştir. Ona göre bu isyanda Çormagan Noyan değil Baycu Noyan ve askerleri duruma müdahil olmuşlardır. Baycu Noyan ve askerleri Gürcü kralı ile prenslerinin isyan edeceğinden şüphelenmişlerdir. Ardından da Kral David ve ricalinden birkaç kişi yakalanarak idama mahkûm edilmiştir. Bu kişiler bir şekilde kurtulmuşlarsa da birçok köy ve kasabada Moğollar kıyım yapmışlardır.⁴⁷

⁴² Aknerli Grigor, *age*, s. 42; Grigor of Aknerli's, *History of the Nation of Archers*, trans. Robert Bedrosian, Chicago 2001, Chapter 9.

⁴³ Müverrih Kiragos, *age*, s. 64.

⁴⁴ Aknerli Grigor, *age*, s. 42.

⁴⁵ R. Kiknadze, "Kokhtastavis Shetkmuleba", *Kartuli Sabkota Entsiklopedia*, C.6. Tbilisi 1983, s. 10.

⁴⁶ Kartlis Tskhovreba, *age*, s. 342; Büyükcınar, *agt*, s. 76; Berdzenişvili-Canaşia, *age*, s. 170-171; Ayşe Beyza Ercan, "Orta Çağ'dan Günümüze Gürcü "Supra" Geleneğinin Seyri", *İbn Haldun Anısına Türkiye ve Türk Dünyası Araştırmaları- VI*, ed. Yunus Emre Tansü, Iksad Publishing House, Ankara 2020, s. 178.

⁴⁷ Müverrih Vardan, *age*, s. 100-101; Büyükcınar, *agt*, s. 76.

3. David Narin ve David Ulu İsyanları

İlgili yerde bahsedildiği üzere Rusudan'ın ölmesinin ardından Gürcü Krallığı David Narin ile David Ulu arasında bölünmüştür. *Kartlis Tskhovreba*'ya göre, Gürcistan kralları David Ulu ve David Narin, uzun süre Hülâgû'nun yanında yaşamışlardır. Laşa Giorgi'nin oğlu David uzun boylu, heybetli, iri yarı, hünerli bir okçu, dürüst ve güvenilir biri olarak anlatılmaktadır. Rusudan'ın oğlu David ise orta boylu, zayıf ama yakışıklı, açık tenli, cömert, iyi bir avcı, akıllı ve adalete inanan çalışkan biri olarak bahsedilmektedir. David Narin Aladağ'da Hülâgû ile birlikte kaldığı zamanlar kötü muameleye maruz kalmış ve Moğolların kışlak olarak kullandıkları Berdea'ya gönderilmek üzere yola çıkarılmıştır. Hülâgû'nun kötü niyet ve davranışlarından endişelenen David Narin'e bu yolculukta Moğol askerleri eşlik etmişlerdir. Nahcivan'a yaklaştıkları sırada David Narin üç adamıyla birlikte Abhazya ve Likhi Krallığı'na doğru kaçmıştır. Bu olay muhtemelen 1258/1259 civarında meydana gelmiştir. Bu sırada Kral David Ulu ise Tiflis'te bulunmaktaydı. David Narin ise önceden Atabeg Avag'a ait olan bölgeye gelmiştir. Orada ise Simbat Orbelian ile karşılaşmış ve Simbat David Narin'in Kutaisi'ye geçmesine yardımcı olmuştur. Abhazya, İmareti ve Likhi eristavileri David Narin'in kendilerine doğru gelmesinden çok memnun olmuşlar ve onu İmereti Krallığı'nda Abhazya Kralı olarak tanımışlardır. Bunun üzerine krallık iki ayrı prensliğe bölünmüştür. Likhi Dağları'nın yukarı tarafındaki bölgeler David Narin'in olurken, dağın aşağısındaki bölgeler David Ulu'nun olmuştur. Gürcü kraliyet merkezi Tiflis dâhil bütün ülke yönetimi David Ulu'ya geçmiştir. Gürcistan coğrafyasını işgal eden Moğollar David Narin'in hüküm sürdüğü Gürcistan'ın batı kısmına girememişlerdir.⁴⁸

1258'den sonra Emir Argun Horasan üzerinden Gürcistan'a geldiğinde David Narin'in ülkenin bu bölgesinde isyan çıkarttığını öğrenmiş ve Hülâgû Han da Moğollar ve Müslümanlardan oluşan bir orduyu onun üzerine yollamıştır. 1259 yılının Eylül sonlarında Hülâgû orduları Suriye üzerine seferde iken Emir Argun bu kabileye katılmış ve Hülâgû'ya durumu arz etmiştir. Hülâgû da ordusunu ikiye ayırarak Emir Argun komutasındaki askerlerini Gürcistan'a göndermiştir. İki ordu karşılaşınca Gürcüler kısa zamanda yenilmiştir.⁴⁹ Bu sırada Moğol ordularının Gürcüleri sürekli askere çağırması, vergi toplama konusunda haksızlık yapmaları ve nüfus sayımları sırasındaki zorbalıkları David Ulu'yu isyana teşvik etmiştir.⁵⁰

Kartlis Tskhovreba'ya göre bu sırada David, Batu Han tarafından çağırılmıştır. Bahsi geçen tarihte Altın Orda hükümdarı Batu öldüğünden ötürü yüksek ihtimalle David Batu Han'ın değil Berke Han'ın huzuruna çıkmıştır. David'in Gürcistan'dan ayrılmasıyla birlikte de daha önce meydana gelen Egarslan Bakurtsikheli ile gerçekleşen olayın benzeri bu sefer Mestumre Jikuri ile yaşanmıştır. David Ulu Karakurum'a gitmek zorunda kaldığında ilk eşi Jigda Hatun'u vekil tayin etmiş, ona yardımcı olmak üzere ise Mestumre⁵¹ Jikuri'yi görevlendirmiştir. Jikuri, sarayın ileri gelenleri tarafından görevi icabı krallık için vekil olmaya uygun bir pozisyonda görülmemiştir. Bu sebepten Gürcü saray yönetimi tarafından muhalif sesler yükselmeye başlamıştır. David Ulu merkezden ayrılırken krallığa bağlı bölgeleri de güvendiği adamlara emanet etmiştir. Bu adamlardan bir tanesi de Kakheti'ye atanan ve daha önceden Moğollara karşı isyan hareketine karışan Torgva Pankeli'dir. Eyaletlere görevlendirdiği bu beyler Jikuri ve Jigda Hatun'un emri altında olacaklardı. Ancak Jikuri'nin konumu diğer beylerden daha aşağıda olduğu için kral tarafından ona verilen görevle birlikte hiyerarşi bozulmuştur. Jikuri ise, her şeye rağmen görevini layıkıyla yerine getirdiği gibi, çeşitli yardım işleri yürütmüş, hatta kısa süre içerisinde bazı imar faaliyetlerinde bile bulunmuştur. Ancak David Ulu'nun Karakurum'da kalma süresi uzayınca bazı beyler Jikuri ve Jigda Hatun'a karşı bağlılıklarını koparmak istemişler ve bağımsız hareket etmeye başlamışlardır. Kakheti Beyi Pankeli bağımsızlığını ilan etmiş ve Kakheti'de kendini kral olarak ilan etmiştir. Ancak kısa bir süre sonra Gürcistan'a dönen David Ulu durumu öğrenince Kakheti'ye gitmiş ve Pankeli'yi cezalandırmıştır. Bu sırada Jigda Hatun ölmüş, David Ulu Eristavlar Eristavı Kakhaberidze'nin kızı Gvantsa Kakhaberidze ile evlenmiştir. Gvantsa'nın Jikuri ile arasının iyi olmaması, Jikuri'den daha yüksek rütbeli bürokratların Jikuri hakkındaki söylemleri ile birlikte David Ulu ile Jikuri'nin arası açılmaya başlamıştır. Özellikle hakkında çıkan Moğol casusu olduğu iddiaları nedeniyle David Ulu kendisini saraya çağırılmış ve saray balkonundan Kura Nehri'ne atmak suretiyle Jikuri'yi öldürmüştür. Birkaç gün sonra kıyıya vuran cesedini halk sarayın önüne getirmiş ve onu gömmek için izin istemişlerdir.⁵² Jigda Hatun'un ölüm tarihi muhtemelen 1252 yılı olduğundan bu olay da 1252 tarihinden biraz sonra olmuş olmalıdır. Moğolların Gürcü iç işlerine karışması sonucunda tahtın zaman zaman boş kalması, zaman zaman da kral vekili olarak görevlendirilecek kişilerin dışında atamaların yapılması Gürcü sarayında çeşitli isyan hareketlerine sebebiyet verebilmiştir.

⁴⁸ Kartlis Tskhovreba, *age*, s. 347-348.

⁴⁹ Alaaddin Ata Melik Cüveynî, *age*, s. 431.

⁵⁰ William Edward David Allen, *A History of the Georgian People*, Routledge/Kegan Paul, London 1971, s. 116.

⁵¹ Mestumre, Orta Çağ Gürcü Krallığı yönetimindeki saray mensuplarından biridir. Mestumrenin görevi yabancı elçilerle ve diplomatik misyonlarla temaslar kurmayı içermektedir. Ayrıntılı bilgi için bk. I. Surguladze, "Mestumre", *Kartuli Sabcota Entsiklopedia*, C.6. Tbilisi 1983, s. 601.

⁵² Berdzenişvili-Canaşia, *age*, s. 174-175; Kartlis Tskhovreba, *age*, s. 351-352.

Moğolların art arda yapmış oldukları savaşlarda Gürcistan kuvvetlerinin onlarla birlikte yer alması da Gürcü yönetiminin ve halkının sırtında ağır bir yük olmuştur. 1259'da Hülâgû'nun Suriye seferi sırasında Kral David'i de yardımcı kuvvet olarak savaşa davet etmesi, yakın zamanda Bağdat seferinden dönen Kral David ve askerlerini zorlamıştır. Kral David acil bir toplantı düzenleyerek, ülkenin ileri gelenlerine Mısır Memlukleri üzerine yapılacak savaşa katılıp katılmama konusunda görüşlerini sormuştur. Ayrıca toplantıda, Emir Argun'un bölgeye gelerek istediği vergilerin Gürcü halkını ekonomik olarak zora soktuğu konusu gündeme getirilmiştir. Çünkü Emir Argun, Tiflis'te kazanılan her 100 tetrinden 3 tetriyi Hülâgû'ya vergi olarak vermesi şartı getirmiştir. Toplantının sonucunda Kral David, Suriye seferine katılmama kararı almış, bu durum da Moğollar nezdinde bir isyan hareketi olarak görülmüştür. Ayrıca ilgili dönemde Tiflis'te vergi toplama işinden sorumlu olan İranlı Hoca Aziz vergi toplama işini itidalsız bir şekilde yönetmiştir. Kral'ın mutfağı için satılan her koyun ve kuzudan bile Moğolların "tamga" dedikleri vergiyi almıştır. Kral David isyan etmek için bütün Gürcü soylularını toplayamasa dahi Sargis Cakeli'ye kendisi gibi Moğollara karşı isyan etmesini teklif etmiştir. Cakeli de bu teklifi kabul etmiş, Kral David'in Samtshe'ye gelmesine yardımcı olmuştur. Kral David yaz sonuna kadar Sargis ile kalmıştır.⁵³ Kral David, Sargis'in yanına giderken ne karısı Kraliçe Gvantsa'yı ne de yeni doğmuş oğlu Dimitri'yi beraberinde götürmüş, yalnızca büyük oğlu Giorgi'yi yanına almıştır.⁵⁴

Bu sırada David Narin'in isyanı üzerine Gürcistan'a gönderilen Emir Argun David Narin'i mağlup ettikten sonra Hülâgû'nun yanına gitmek için Tiflis'e vardığı sırada kaybettiği toprakları tekrar ele geçirmek üzere bu sefer de David Ulu'nun ayaklandığını öğrenmiştir.⁵⁵ Emir Argun, Gürcistan'a girdiğinde birçok bölgeyi ele geçirmiştir.⁵⁶ Cüveynî, ayaklanmanın 1259 yılında olduğunu ve Hülâgû'nun ordularını ikiye ayırıp Gürcülerin üzerine göndermesini David Narin isyanı sırasında olduğunu söylemektedir. *Kartlis Tskhovreba*'da ise bu olay daha ayrıntılı anlatılmaktadır. Hülâgû'nun Memluk sultanı ile savaşından geri döndükten sonra Aladağ'daki yazlık bölgesinden ayrılıp Mugan ve Karabağ'daki kışlak bölgesine vardığında Emir Argun'dan durumu öğrenince ordusunu ikiye ayırdığını yazar.⁵⁷ Argun komutasında Gürcüler de dâhil 200 komutan ve 20 bin süvari bulunmuş ve Tiflis'e geldiğinde de Gürcü aznavurlarla birleşerek asker sayısını yükseltmiştir. Samtshe'de olan Kral David ise, Sargis Cakeli'nin desteği ile 8000 kişilik bir ordu kurmuştur ve komutanı da Sargis Cakeli olmuştur. Çarpışmalar sonucunda Gürcüler geri çekilme kararı almışlardır. Bir süre sonra Argun'un tarafı artık yorulduğundan Hülâgû'nun yanına geri dönmüştür. Fakat dönerken Kral David'in eşi, oğlu, Prenş Şehinşah ve Celal Hasan dâhil bazı kişileri yakalayıp birçoğunu hapse atıp Moğol merkezine götürmüştür. Bu merkeze gidenler arasında Şehinşah'ın oğlu Zakaria da muhtemelen vardır. Çünkü Zakaria Emir Argun'un Gürcülere karşı olan savaşları esnasında Moğolların tarafındaki ordulardaydı. Ancak Argun'dan saklanarak Sargis'in mahiyetinde yer alan kayınpederini görmek amacıyla ordudan ayrılmıştır. Emir Argun durumu öğrendiğinde Hülâgû'ya bildirmiştir. Böylece, 1261 senesinde Şehinşah'ın oğlu Zakaria Hülâgû'nun sarayında öldürülmüştür.⁵⁸

1261 Mayıs ayına gelindiğinde Hülâgû, Emir Argun'u kendisine bağlı Gürcü kuvvetler ile birlikte Kral David'in peşine tekrardan göndermiştir. Emir Argun, Gürcistan üzerinde ilerlerken bölge üzerinde kıyımlar gerçekleştirmiştir. Hülâgû, Emir Argun'u ani bir kararla geri çağırınca Kral David Cavakheti yakınlarında kendi tarafındaki insanları toplayarak şimdi ne yapılması gerektiği konusunda bir toplantı düzenlemiştir. Burada Sargis Cakeli ona Moğolların hâkimiyet sahası dışında olan Likhi Dağları'nın ötesindeki kuzeni David Narin'in yanına gitmesini önermiştir. Bu öneriyi kabul eden David Ulu, David Narin'e durumu bildirmek için bir elçi göndermiştir. David Narin de bu isteği kabul edince, David Ulu onun yanına gitmiştir. İki David, Kutaisi'de buldukları sırada devletin önde gelen aristavilerinden bazılarının David Ulu'nun bütün Gürcistan'ın kralı olarak sayılmasını isteseler de David Narin'in taraftarları buna şiddetle karşı çıkmışlardır. Yapılan uzun tartışmalar sonucunda da İki David, krallığı ve devlet hazinesini iki eşit parçaya bölmeye ve ayrı yerlerde kurdukları yönetim merkezleriyle ülkeyi idare etmeye karar vermişlerdir. Ardından Gürcü Krallığı, Tiflis ve Kutaisi merkez olmak üzere iki eşit parçaya bölünmüş ve devlet hazinesi de aynı şekilde iki parçaya ayrılmış, böylece ülke bütünlüğü bozulmuştur.⁵⁹

IV. Giorgi Laşa'nın oğlu David Ulu ve Sargis Cakeli 1264 yılında anlaşma yapmak üzere Hülâgû'nun huzuruna gitmişlerdir. Bu anlaşma sırasında Sargis Cakeli isyanının sebebinin Moğol memurlarının ve vergi tahsildarlarının keyfi davranış ve kaba muamelelerinin olduğunu ifade etmiştir.⁶⁰ David Ulu ve Moğollar arasında yapılan anlaşma ile birlikte Gürcistan hükümdarlarının ülkelerine dönmesi mümkün olmuştur. David eşini ve küçük çocuğunu alıp büyük oğlu Giorgi'yi vermeyi ve bunca isyanın sebeplerinden biri olan Hoca Aziz'in öldürülmesini talep etmiştir. Hülâgû Han, bu görüşmeler sırasında ara bulucu olarak Eruk Arkuan'ı tayin etmiştir.

⁵³ Kartlis Tskhovreba, *age*, s. 352; Allen, *age*, s. 116.

⁵⁴ Müverrih Kiragos, *age*, s. 82-83.

⁵⁵ Alaaddin Ata Melik Cüveynî, *age*, s. 431.

⁵⁶ Müverrih Kiragos, *age*, s. 83.

⁵⁷ Alaaddin Ata Melik Cüveynî, *age*, s. 431; Kartlis Tskhovreba, *age*, s. 352.

⁵⁸ A. G. Galstyan, "Sebastatsi Vakayinamesi'nden Bir Bölüm", *Ermeni Kaynaklarına Göre Moğollar XIII-XIV. Yüzyıla Ait Eserlerden Alıntılar*, çev. İlyas Kamalov, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2005, s. 49; Müverrih Kiragos, *age*, s. 83-84.

⁵⁹ Berdzenişvili-Canaşia, *age*, s. 177-178; Kartlis Tskhovreba, *age*, s. 354; Allen, *age*, s. 117.

⁶⁰ Berdzenişvili-Canaşia, *age*, s. 178.

Enuk Arkuan vasıtasıyla Giorgi, Hülâgû'nun huzuruna getirilmiş ve ona karşı gayet olumlu bir tavır sergilenmiştir. Giorgi yaklaşık bir yıl kadar Hülâgû'nun yanında kalmıştır. Hülâgû, Kral David'in de yanına gelmesi için bir elçi göndermiş ancak Kral David, Hoca Aziz öldürülmeden Hülâgû Han'ın huzuruna gitmek istemediğini belirtmiştir. Hülâgû bu duruma çok sinirlenmiş ve Argun'un tavsiyesi üzerine David Ulu'nun oğlu Giorgi'nin öldürülmesi konusunda emir vermiştir. Ancak Enu Arkuan bu durumu duyunca Hülâgû Han'ın baş haremî Dokuz Hatun'ı durumdan haber etmiştir. Bunun üzerine de Dokuz Hatun ve Enu Arkuan Hülâgû Han'ın huzuruna çıkarak Gürcistan Krallığı ile İlhanlıların düşmanı Altın Orda'nın Hülâgû'ya karşı ittifak kurduklarını, eğer Prens Giorgi'yi öldürürlerse bu ittifakın İlhanlılar için büyük bir tehlike oluşturabileceğini söylemişlerdir. Bunun üzerine de Hülâgû, Hoca Aziz'in teslim edilip öldürülmesini istemese de uygun görmek durumunda kalmıştır. Hoca Aziz'in kesik başı Tiflis'e gönderilerek meydanda halka teşhir edilmiştir. Ardından da Emir Argun ve Kral David, Tiflis'ten ayrılarak Hülâgû'nun yanına varmışlardır.⁶¹ Anonim Gürcü Kroniği'nde yer alan bu ifadeler sorgulanacak düzeydedir. Zira siyaseten Moğollara bağlı bir statüde bulunan Kral David, zannımızca Hülâgû onu yanına çağırınca şart sunarak gitmeyecek konumda değildir. Mevzubahis ifadelerin doğru olma ihtimali varsa da hiddetle bilinen Hülâgû'nun şart koyarak onun huzuruna gelmemesi konusundaki tavrına karşı bir yaptırım uygulamış olma ihtimalinin yüksek olabileceği varsayılmalıdır. David Ulu'nun eşi Gvantsa isyanın neticesinde Hülâgû tarafından öldürülmüştür.⁶² David Ulu Moğollar ile ilişkilerini düzelttikten sonra dördüncü eşi olacak olan Çormagan Noyan'ın kızı Esukan ile Tiflis'de evlenmiştir.⁶³

4. Kilisenin Siyaset Üzerindeki Etkisine Bir Örnek: Basil Ucarmeli Vakası

Bu dönemde, Moğol vergilerinin ağırlığından ötürü mülk sahipleri vergilerini ödeyebilmek adına arazilerini Moğollara rehin vermiş ve çoğu durumda da mülklerini Moğollardan geri alamamışlardır. Bunlara ek olarak rehin verilen topraklar da ekilmemiştir. Dolayısıyla, Gürcistan bu dönemde kıtlığın eşiğine gelmiştir. Halk topraklarını kaybetmektense satmayı tercih etmek istiyorsa da para ülkeden dışarı aktıkça arazi fiyatları düşmüştür.⁶⁴ Bunların dışında İlhanlıların sığırları ve atları, Ermenistan'dan Kafkasların eteklerine yılda iki kez gelip ekinleri yok ediyor ve yerel halkı yayla ürünlerinden yoksun bırakıyordu. Sonuç olarak, Gürcü köylüler ağır vergiler, zaman zaman köylere gelen askerler ve açlık gibi nedenlerle kaçmaya başlamışlardı. Bu sebepten toprağı işletecek ve Moğollara ödeme yapmak için gereken geliri artıracak köylüleri bulmak zorlaşmıştır. Feodal soylular bile bu dönemde topraksız kalmışlardır. Araziler özellikle vergiye tabi olması, alıcı yokluğu ve para kıtlığı gibi birçok nedenden ötürü değer kaybetmiştir.⁶⁵ Yani aslında Moğolların toprak siyasetinden ötürü Gürcü feodal toplumu, ana zenginlik kaynağı olan toprağı bu dönemde aktif bir şekilde işleyememiştir.

Ancak bahsi geçen atmosferde kilise var olan durumlardan etkilenmiş görünmüyordu. Zira halk yokluk ile boğuşurken kilise toprakları vergiden muaf olarak faaliyet göstermekteydi. Bunun sebebi de Moğolların dinî hoşgörüyü sahip olmasıydı. Ruhban sınıfın aksine Gürcü yönetimi ve halkı ekonomik olarak oldukça sıkıntı içerisindeydi. Bu yüzden David Ulu'nun yokluğunda yönetimde söz sahibi olan Basil Ucarmeli bu soruna bir çözüm bulabilmek adına kilise topraklarını yeniden dağıtım prensibiyle umumi tarımsal üretim sistemine kazandırmıştır. Kakheti bölgesinde yer alan Ujarma (Ucarma) bölgesinden soyadını almış olduğu varsayılan Basil hakkında kaynaklarda çok fazla bilgiye rastlamak mümkün değildir. Sadece Anonim Gürcü Kroniği *Kartlis Tskhovreba*'da başına gelenler hakkında kısa bir bilgi bulabiliyoruz. Basil Ucarmeli'nin yönetim kademesine ne zaman yükseldiği ve aktif bir rol aldığı konusunda elimizde bilgi bulunmamakla birlikte David Ulu tarafından kendisine bu görevlerin verildiğini tahmin etmek zor değildir. Onun yokluğunda görevlendirildiği için de bu durum David Ulu tarafından sevilip sayıldığına bir göstergesidir. Ancak Basil Ucarmeli görev icabı sadece kraliyet mülklerinden mesul konumda bulunmuştur. Kral yönetiminde olmadığına onun naibi olarak görev almıştır. Basil bu kararları aldığına David Ulu, inşasına yardım etmek üzere muhtemelen sibalarda⁶⁶ bulunmaktaydı.⁶⁷

Basil Ucarmeli, devletin daha önceden kiliseye bağışlanmış oldukları toprakları kilisenin elinden alarak toprağı olmayan feodal beylere işlemeleri üzerine vermiştir. Bu durum kilise tarafından hoş karşılanmamış ve

⁶¹ Kartlis Tskhovreba, *age*, s. 355-356.

⁶² Howorth, Atabeg Avag Mhargrdzeli'nin eşi olan ve onun vefatının ardından David ile evlenen Gvantsa'nın ölümünün arkasında Sahip Şemseddin Mehmed Cüveyni'nin eşi Koşak Hatun'un olduğunu yazar. Koşak Hatun'un Moğolları kızkırtması sonucu Gvantsa'nın muhtemelen 1262-1263 civarı öldürülmüş olma ihtimali üzerinde durulmaktadır. Ayrıca, Koşak Hatun Gvantsa'nın öz kızıdır. Henry Hoyle Howorth, *History of the Mongols*, vol. 3, Longmans, Green, London 1890, s. 198.

⁶³ Maia Akhalkatsishvili, "Tsnobebi Basili Ujarmelis Shesaheb (Some Historical Notes About Basil Ujarmeli)", *Transactions of Telavi State University*, 1/34, 2022, s. 3-4.

⁶⁴ Valeri Silogavam, "Basil Chkondideli Saxeimtsipo Moxele Davit Ules Dros, gard. 1264 ts", <https://qim.ge/basil%20chkondideli.html> 18.07.2022 sa. 19:26.

⁶⁵ Donald Rayfield, *Edge of Empires A History of Georgia*, Reaktion Book, London 2012, s. 134.

⁶⁶ Altın Orda ordularının saldırılarını önlemek için Doğu Kafkasya'da inşa edilen bir savunma hattıdır. Alexander Mikaberidze, *Historical Dictionary of Georgia*, The Scarecrow Press, UK 2007, s. 257-258. Vardan, inşa edilen duvarların ismini "Şıpar" olarak yazmıştır. Abaka Han tarafından Altın Orda Moğollarının ilerlemesinden endişe ettikleri için inşa edilen bu savunma duvarları İlhanlılar tarafından 1265 yılı kışında yapılan diğer savaş hazırlıklarından bir tanesiydi. Müverrih Vardan, *age*, s. 121; Büyükkınar, *agt*, s. 102-103. Kiragos ise Abaka ile Berke Han karşılaşmasında bu duvarların yer aldığını bildirir. Müverrih Kiragos, *age*, s. 87.

⁶⁷ Akhalkatsishvili, *agm*, s. 2.

hükümetin hayata geçirdiği ekonomik tedbirler neticesinde 1263 senesinde “Din İşleri Kurultayı”⁶⁸ toplanmıştır. Kurultayda alınan kararlar neticesinde ise hükümete yönelik protesto başlatılmıştır.⁶⁹ 1263 yılında toplanan Gürcistan Kilise Meclisi’nin toplantısında David Ulu’ya bu mecliste alınan kararlarla alakalı bir rapor sunulmuştur. Kararda, kilise için topraklara el konulması meselesine atıfta bulunulmuştur. Bu kararın sahibinin kim olduğu raporda bulunmamaktadır. Adı geçen kişinin Basil Ucarmeli olup olmadığı bilinmemektedir. Anonim Gürcü Kroniği olan “Kartli’nin Hayatı”nda çağdaş hikâyenin anlatımı sırasında Basil’den başka bir kişinin anılmaması önemlidir. Bu da Basil Ucarmeli’nin benzer bir karar verebilecek etkili bir kişi olma olasılığını daha da artırır. Bu sebepten ötürü de bahsi geçen kişinin Basil Ucarmeli olma ihtimali yüksek görünmektedir. Kararda, kilisenin temsilcileri kraldan mülklerin tapularını vermesini istemişlerdir.⁷⁰

Kilise, yeni hükümetin eski yasaya uymadığını ve yerleşik olan kuralların ihlal edildiğini öne sürerek bu durumu protestolarına dayanak olarak göstermiştir. Bunun üzerine de yeni kararnamenin askıya alınmasını talep etmiştir. Taleplerini dile getirirken de yönetime karşı beddua etmek ve kralın tacını kutsamamak gibi eylemlere başvuracaklarını ifade etmişlerdir. Kilise tarafından öngörülen bu müeyyidelerin dönemin Gürcü yönetimi açısından ağır bir ceza olarak görülebileceğini tahmin etmek zor değildir. Nitekim söz konusu müeyyideler kralın seferlere çıkmasını da engelleme hükmüne sahip olmuştur. Tüm bunlara rağmen kilisenin talepleri hükümet tarafından yerine getirilmemiştir. Kilise de zorlayıcı bir yaptırım uygulayamamıştır. Ancak mezkûr durumdan zarar gören kişi Basil Ucarmeli olmuştur. Basil olayların gerçekleştiği süre boyunca çeşitli konularda itham edilmiştir. Yolsuzlukla suçlanmış, krala ve krallığa gelen gelirden kendisine pay ettiği iddia edilmiştir. Kendisinin David Ulu’ya karşı bir komplo girişiminde olduğu öne sürülerek kilise tarafından aleyhine bir kampanya başlatılmıştır.⁷¹ Bunun dışında kralın eşi Esukan ile gayrimeşru bir ilişki içerisinde olduğu ve yönetimi ele geçirmek istediği de ithamlar arasında yer almıştır.⁷² Nihayetinde, bu söylemlerin üzerine Basil hiçbir şekilde yargılanmadan şehrin ortasında direğe asılarak idam edilmiştir.⁷³ Kaynaklarla kesin bir şekilde kanıtlanmıyorsa da Gürcü tarihçisi Ivane Cavakhishvili Basil Ucarmeli’nin masum olduğu görüşünü savunmaktadır. Esukan ile Basil Ucarmeli arasında gerçekten bir ilişkinin varlığı hakkında kesin bir yargıya varmak elimizdeki verilerle mümkün görünmemektedir. Ancak *Kartlis Tskhovreba*’da yer alan ifadelere göre, Esukan ile Basil Ucarmeli arasında var olan ilişkiden ötürü Esukan David Ulu’ya zehir vererek onun ölmesine sebebiyet vermiş ve böylece intikamını almıştır.⁷⁴ Rahatlıkla anlaşılacağı üzere, Moğolların bahsi geçen dönemde ülke içerisindeki faaliyetleri kilise ile Gürcü yönetiminin arasının açılmasına yol açmıştır. Kilise dahi yönetime karşı bir nevi isyan teşebbüsünde bulunmuştur. Moğolların siyaseti sonucunda ortaya çıkan karışıklıklar uzun yıllar daha devam etmiştir. Bu durum Gürcü Krallığı’nın güçlenmesinin önüne geçerken İlhanlı Moğollarının işine yaramış ve ordularının gücüyle bilinen Gürcü askerlerini savaş gücü olarak kullanmışlardır.⁷⁵

İlgili yerde değindiğimiz David Ulu’nun isyanı sırasında müttefik olan Cakeli-David Ulu ittifakı bir süre sonra bozulmuştur. 13. yüzyıl Gürcistan’ının önemli bir feodal ailesi olan Cakeli ailesinden Sargis Cakeli’nin David Ulu’ya karşı isyan ve ayaklanma hareketi içerisinde olduğuna dair bir malumat duyulmuştur. David Ulu, Cakeli’nin hamlesini öğrendiğinde kendisini yakalayıp zindana attırıştır. Cakeli’nin askerleri ise bunun üzerine Moğollara giderek uzlaşma yapılmasını istemişlerdir. Abaka Han’a haber ulaşmış, Abaka Han da Sargis Cakeli’nin serbest bırakılarak kendi yanına getirilmesini emretmiştir. Abaka Han’ın huzuruna çıkan Sargis Cakeli, artık David Ulu ile birlikte yaşayamayacağını, dolayısıyla kendi bölgesi olan ve Güney Gürcistan’da bulunan Samtshe’nin Gürcistan’dan ayrılarak bağımsız bir statüye getirilmesini arzuladığını dile getirmiştir. Cakeli, istediği bu statü ile doğrudan doğruya Gürcistan’dan ayrılarak Moğolların tahakkümüne girme isteğini belirtmiştir. Söz konusu istek Moğollar tarafından kabul edilmiş, böylece Gürcistan David Narin ve David Ulu arasında ikiye bölündükten sonra nihai olarak da üçe bölünmüştür.⁷⁶ Gürcü Krallığı bir isyan hareketiyle bir bölünme daha yaşamış, İlhanlı Moğolları da casusları vasıtasıyla Gürcü feodal beyleri arasına ihtilaf sokarak onları birbirine düşürmüşlerdir.⁷⁷

1264 senesinde Moğollar tarafında yapılan büyük kurultayda David Ulu, aslında Hülâgû’ya karşı Mısır Memlukleri ile ittifak kurmuş olsa da Moğol hâkimiyetinden kurtulamamıştır. 1263–1265 yıllarındaki Altın Orda-İlhanlı mücadelesinde, Hülâgû’nun tarafında Altın Orda’ya karşı mücadele etmek zorunda kaldığı gibi Moğol

⁶⁸ 1925 yılında G. Gozalishvili, Gürcistan Patrikhanesi (Katolik) arşivinde korunan 13. yüzyıldan kalma olabileceğini öne sürdüğü kilise konseyi kararnameşinin bir kopyasını bulmuştur. Gürcistan Katolikosu’nun arşivi, Mtsheta’da yer almaktadır. Söz konusu belge, 1263 tarihli kilise meclisinin Gürcistan kralı Laşa’nın oğlu David’e verdiği raporun kararını temsil etmektedir. Bu belgede Mtsheta’dan Gürcü Kilisesi’nin merkezi olarak bahsedilmektedir. Bu nedenle 1263 tarihli toplantının Mtsheta’da yapıldığını ve buna “Mtsheta Kilise Toplantısı” adının verildiğine dair de görüş bulunmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bk. Ivane Cavakhishvili, *Kartuli Samartlis Istoria I*, Tbilisi Universitetis Gamitsema, Tbilisi 1928, s. 39; “*Mshetis Saeklesio Kreba (1263 ts.)*”, <http://meufeanania.info/mcxeta-kreba/> 08.08.2022 sa. 00:52.

⁶⁹ Berdzenişvili-Canaşia, *age*, s. 179.

⁷⁰ Kartlis Tskhovreba, *age*, s. 360; Akhalkatsishvili, *agm*, s. 2.

⁷¹ Akkuş, *age*, s. 231-232; Rayfield, *age*, s. 135.

⁷² Kartlis Tskhovreba, *age*, s. 360.

⁷³ Silogavam, <https://qim.ge/basil%20chkondideli.html>, 18.07.2022 sa. 19:26.

⁷⁴ Kartlis Tskhovreba, *age*, s. 367; Akhalkatsishvili, *agm*, s. 2-4.

⁷⁵ Akkuş, *age*, s. 232.

⁷⁶ Berdzenişvili-Canaşia, *age*, s. 180.

⁷⁷ Akkuş, *age*, s. 230.

ordularına yardımcı kuvvet olarak destek vermek durumunda kalmıştır.⁷⁸ Moğollara yaptığı birçok hizmete rağmen David, Moğolların Gürcistan'ın Samtshe bölgesini İlhanlıların doğrudan kontrolü altında özerk bir prensliğe dönüştürme kararını kabul etmek zorunda kalmıştır.⁷⁹ Meydana gelen bu isyan hareketleri aslında Moğollara karşı yekvücut olarak hareket etmenin önüne geçerek Gürcü Krallığı'ndaki merkezi otoriteyi daha da sarsmıştır. Bu yakınlaşma tam amacına ulaşmamış olsa da İlhanlı Moğollarına karşı bir hareket olduğu da açıktır.

5. 1269-1321 Arasında Çıkan Diğer İsyanlar

Bu dönemde Moğolların kendi iç sorunu olarak çıkan ancak Gürcü Krallığı'nı etkileyen isyanlar da söz konusudur. Özellikle 1269 tarihinden sonra meydana gelen isyanların birçoğu bu şekilde olmuştur. 1269 tarihinde meydana gelen Tekudar Oğul isyanı bu isyanların ilk örneğidir. Tekudar Oğul isyanı bugünkü Kuzeydoğu Anadolu bölgesi ile Gürcistan coğrafyasını da etkilemiştir. Zira bu dönemde İlhanlıların hâkimiyeti altında olan bu topraklar Altın Orda Moğolları gibi Çağatay Hanlığı'nın da ilgisini üzerine çekmekteydi. *Kartlis Tskhovreba*'ya göre Tekudar Çağatay'ın torunu Barak Han'ın küçük kardeşiydi. Yani bir Çağataylı olan Tekudar'ın İlhanlı Abaka Han ile arası gayet iyi olup, Abaka Han tarafından kendisine yazın konaklaması için Ardahan dağları civarı verilmiştir. Yaz mevsiminde ve kış mevsiminde konakladığı yerler farklı olup bahsedilen bölgede faaliyet göstermiştir.⁸⁰ Kendisine verilen alanlarda asker ve atlı sayısını da yükseltmeye başlamıştır. Barak ise, nüfuzunu genişletmek ve diğer sebeplerle Abaka Han'a karşı bir isyan hareketine girişmek istemiş, Tekudar Oğul ile mektuplaşma suretiyle iletişime geçmiştir. Tekudar Oğul da bunlar üzerine Abaka Han'a karşı hazırlık yapmak amacıyla Gürcistan'da bulunan yurduna dönmek için Abaka Han'dan izin istemiştir. İzin alıp yola çıktıktan sonra David Narin'in yanına geçmek için Sargis Cakeli'den yardım istemek amacıyla onun yanına gitmiş, Sargis Cakeli de teklifini kabul etmiştir. Tekudar Oğul böylece ilerleyişine devam etmiştir. Tekudar Oğul'un faaliyetlerinden haberdar olan Abaka Han büyük bir ordu hazırlamış ve iki ordu 1269 senesinde karşı karşıya gelmiştir. Aknerli Grigor ise, Tekudar ile Abaka Han'ın karşılaşmasının sebebinin Tekudar'ın Gürcistan civarında halka çok zulmetmesine bağlamaktadır. Tekudar ve askerlerinin civardaki küçük köylere geceleri aniden baskın yaptıklarını, nedensiz yere oklarıyla insan vurduklarını, manastırlara girip papazlara işkence ettiklerini anlatır. Nitekim Ermeni ve Gürcü beyler bir araya gelip Abaka'ya; “*ya Tekudar'ı atlılarıyla birlikte bize ver ya da kiliselerimize ve ruhanilerimize yapılan bu hareketleri görmemek için bizi huzurunda öldürt*” demişler ve onunla alakalı diğer şikâyetlerini de dile getirmişlerdir. Zaten Tekudar ile alakalı başka şikâyetler de alan Abaka Han, Tekudar'ı mağlup etmesi için Şiramun Noyan'ı görevlendirmiştir. Şiramun Noyan'ın 100.000 kişilik ordusunun içerisinde Ermeni ve Gürcü askerler de yer almıştır. Şiramun Noyan ve Gürcü askerleri bugün Ardahan sınırları içerisinde bulunan Kuvel Kalesi civarında yapılan savaşta Tekudar'a karşı zafer kazanmışlardır.⁸¹ Şiramun Noyan Tekudar'ı yakalayarak Abaka Han'ın huzuruna getirmiştir. Abaka Han da kendisiyle alay ederek onu hapsedirmiştir.⁸² *Piskopos Stepanos Vakayinmesi* ise Tekudar'ın Kral David Narin'e sığındığını belirtmektedir.⁸³ *Kartlis Tskhovreba* ise bu olaylar hakkında diğer kaynaklara göre daha ayrıntılı bilgiler vererek Abaka'nın David Narin ile iletişime geçerek Tekudar'a yardım etmemesini salık verdiğini, David'in de bunu kabul ettiğini yazmaktadır.⁸⁴ Çağatay Hanlığı'na mensup bir şehzade İlhanlı Moğollarının ona yurt vermesi üzerine Gürcü Krallığı üzerinde hem Moğollara hem de yöre halkına karşı eylemlere girişmiş, bunun sonucunda da Gürcüler Moğollarla bir olarak Tekudar'ın isyanına karşı koymuşlardır. Nitekim Aknerli Grigor, Abaka Han Tekudar'a karşı Gürcü ve Ermeni askerlerini görevlendirdiğinde kendi memleketlerinin Tekudar'dan ve onun zulmünden kurtulacak olması nedeniyle askerlerin bu durumdan çok memnun olduklarını ifade etmektedir.⁸⁵

1270 senesinde David Ulu, savunma hattı olan sibalarda tifodan ölmüştür. Kral David Ulu öldükten sonra eristavilerden Ghalgur ve Kakhber birlik olarak David Narin'e karşı isyan hareketinde bulunmuşlardır. Abaka da bu duruma müdahale etmiştir. Abaka Han isyan girişiminde bulunan Gürcü beylerini desteklemiştir. Zira her fırsatta kendisine karşı bir girişimde bulunan David Narin'e karşı bu durumu fırsat olarak kullanmıştır. Hatta üzerine Şiramun Noyan ve Alinak komutasında bir ordu göndermiştir. Bunun haberini alan David Narin ise kaçmıştır. Gürcistan'daki bu iç karışıklık sonucunda ülkenin kral gereksinimi doğmuş ve Abaka Han Kral David Ulu'nun Hülâgû Han tarafından öldürülen eşi Gvantsa Kakhberidze'den olan on bir yaşındaki oğlu II. Demetre'nin (1270-1278) tahta geçmesini sağlamıştır. Demetre, Tiflis'e giderek tahta oturmuştur. Ancak yaşı çok küçük olduğundan Sargis Mankaberdeli vekil olarak tayin edilmiş ve Sargis'e Abaka Han tarafından atabeg unvanı tevcih edilmiştir.⁸⁶

⁷⁸ Berdzenişvili-Canaşia, *age*, s. 181; Spuler, *age*, s. 75.

⁷⁹ Mikaberidze, *age*, s. 257-258.

⁸⁰ Kartlis Tskhovreba, *age*, s. 362; Büyükçınar, *agt*, s. 106.

⁸¹ Kartlis Tskhovreba, *age*, s. 363-364; Ercan, *agm*, s. 189-190.

⁸² Aknerli Grigor, *age*, s. 81-83; Reşidüddin Fazlullah, Reşidüddin Fazlullah, *Câmiu't Tevârih (İlhanlılar Kısmı)*, çev. İsmail Aka, Mehmet Ersan, Ahmad Hesamipour Khelejanı, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2013, s. 87-88.

⁸³ Piskopos Stepanos, s. 71.

⁸⁴ Kartlis Tskhovreba, *age*, s. 366.

⁸⁵ Aknerli Grigor, *age*, s. 82.

⁸⁶ Kartlis Tskhovreba, *age*, s. 368; Rayfield, *age*, s. 135.

1290'lı yıllarda İlhanlı devlet yönetiminde var olan sorunların artması sonucunda bir isyan hareketi daha meydana gelmiştir. Özellikle İlhanlı hükümdarı Gayhatu Han'ın (1291-1295) eğlenceye düşkün olması ve ekonomik olarak ülkenin kötüye gitmesine sebebiyet vermesinden dolayı kendisine karşı sesler yükselmeye başlamıştır. Bu sebeple de muhalifler, İlhanlı hanedanından Hülâgû Han'ın torunu, Targay'ın oğlu Baydu'nun tahta çıkmasını desteklemişlerdir.⁸⁷ Bu durum yeni bir isyanın ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu isyanda Gürcistan bölgesinde bulunan Emir Tukul da yer almıştır. Gayhatu Han, Emir Tukul'ın Baydu ile iş birliği yaparak isyan ettiğini öğrenmiştir. Alınan önlemler doğrultusunda, isyana karışan emirlerden Tukul hariç hepsi yakalanıp Tebriz'e gönderilmiştir. Gayhatu bu isyanı bastırmaya çalışsa da başarılı olamamıştır.⁸⁸

1297 senesine gelindiğinde daha önceki siyasi gelişmelerin de etkisiyle Gürcistan yönetimi büyük bir hamle yaparak İlhanlı Devleti'nin en büyük düşmanı Altın Orda Moğolları ile iş birliği yapmaya çalışmıştır. 1295 senesinde İlhanlı tahtının yeni sahibi Gazan Han (1295-1304) Gürcü Kralı VIII. David'e 1297 senesinde bir mektup göndererek huzuruna çağırmıştır. Ancak Kral David bu davete icabet etmek yerine dağlara çekilmiştir. Küçük kardeşini ise Altın Orda Hanı Tokta'ya göndermiş ve İlhanlı'ya saldırılarına halinde kendilerine her türlü desteği sağlayabileceklerini söylemiştir. Böylece ilk defa İlhanlılara karşı Altın Orda Devleti'nin yanında olan Gürcistan Krallığı'nın bu hamlesi Gazan Han tarafından öğrenilince Kutlukşah Gürcistan üzerine gönderilmiştir. Kutlukşah bir elçi göndererek David'e isyan etmemesi gerektiğini salık vermiş ve Kral David'in can güvenliğinin sağlanacağı sözünü vermiştir. Bu şekilde Kral David ile İlhanlılar arasında sükûnet sağlanmıştır. İlkbahar geldiğinde Gazan Han tekrardan David'i huzuruna çağırmış ancak David yine gitmemiştir. Gazan Han da ikinci defa Kutlukşah'ı Gürcistan üzerine göndermiştir. Gürcistan üzerinde yağma ve talan hareketlerinde bulunan Moğollar nihayetinde Gürcü Krallığı ile barış yapmak ve Tokta Han'ın Gürcistan üzerinden İlhanlı sınırlarına gelmelerini engellemek istemişlerdir. Bunun için de 1299 tarihinde bir elçi göndermişlerdir. Ancak elçi Gazan Han'a Gürcistan'ın isyan hareketi hüviyetinde Altın Orda ile olan temaslarının devam ettiğini haber vermiştir. Bunun üzerine Gazan Han oldukça sinirlenmiş ve David azledilerek V. Giorgi'nin yeni Gürcistan kralı olması sağlanmıştır.⁸⁹ Bu isyan hareketi diğerlerine göre önemli bir farklılık arz etmektedir. Çünkü bu isyan hareketinde Gürcü yönetimi İlhanlı'ya karşı dış destek almaya çalışmış ve İlhanlıların düşmanını kullanmaya çalışmıştır.

1316 senesinde Olcaytu Sultan'ın ölmesinin ardından oğlu Ebu Said Bahadır İlhanlı tahtının yeni sahibi olmuştur. Ebu Said Bahadır dönemi İlhanlıların Gürcistan'daki yoğun faaliyetlerinin son dönemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde özellikle İlhanlı yönetiminden Emir Çoban'ın faaliyetleri Gürcistan üzerinde kendisini göstermiştir. Emir Çoban'ın ilk etapta Gürcistan Krallığı ile iyi ilişkiler içerisinde olduğu kaynaklarda kendisini göstermektedir. Bu dönemde ayrıca İlhanlılar tarafından askerî yönetici olarak Gürcistan'a Emir Kurmuşî görevlendirilmiştir.⁹⁰ Görevlendirmenin olduğu süreçte Altın Orda ile İlhanlılar arasında Berke-Hülâgû karşılaşmasından itibaren sık sık var olan çatışmalar devam etmiştir. Altın Orda ile İlhanlılar arasında olan savaşa Emir Kurmuşî'nin katılması gerekirken kendisi katılmamıştır. Emir Çoban da savaşa katılmadıkları için Emir Kurmuşî'yi cezalandırmıştır. Bu sebepten de Emir Kurmuşî Emir Çoban'a düşman olmuştur.⁹¹ Bu düşmanlığının neticesinde de görev ve ikâmet yeri olan Gürcistan topraklarında Emir Çoban'a, dolayısıyla da İlhanlılara karşı bir isyan hareketi başlatmıştır.⁹² Bu isyan hareketi bastırılmış ve Emir Kurmuşî ise öldürülmüştür. Fakat 1319 tarihinde meydana gelen bu olaylar Kral V. Giorgi'nin de desteğiyle kısa sürede kontrol altına alınmıştır.⁹³ Moğollara karşı çıkan Emir Kurmuşî'nin isyanı, Gürcülerin çıkartmış olduğu bir isyan olmayıp Gürcü Krallığı'nın topraklarını etkileyen ve Gürcülerin bastırılmasında rol aldığı bir isyan olarak karşımıza çıkmaktadır.

Emir Kurmuşî olayından çok kısa bir süre sonra Gürcistan toprakları bu sefer de İlhanlılara bağlı bir emir olan Emir Arıktay'ın isyanına ev sahipliği yapmıştır. 1321 yılının başında gerçekleşen bu isyan doğrudan İlhanlı yönetimini hedef almış ve yeni birinin hükümdar olması sağlanmaya çalışılmıştır. Gazan Oğlan isimli birisi kısa süreliğine hükümdar ilan edilmişse de bu isyan da İlhanlılar tarafından hızla bastırılmıştır.⁹⁴ Çok kısa sürelerle Gürcistan üzerinde meydana gelen bu isyanlar, Gürcüler tarafından çıkartılmış olmasa da Gürcü halkını ve ordusunu etkilemiştir. Ayrıca art arda bu coğrafyada isyanların çıkması da İlhanlı Moğollarının bölge üzerindeki etkinliklerinin azaldığının bir göstergesi olarak görülebilecektir.

⁸⁷ Bar Hebraeus (Gregory Abû'l-Farac), *Abû'l-Farac Tarihi*, C. II. çev. Ömer Rıza Doğrul, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1950, s. 641; Osman Gazi Özgüdenli, *Moğol İranında Gelenek ve Değişim Gâzân Han ve Reformları (1295-1304)*, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2009, s. 47.

⁸⁸ Bar Hebraeus, *age*, s. 649.

⁸⁹ Kartlis Tskhovreba, *age*, s. 383-386; Büyükcımar, *agt*, s. 126-127.

⁹⁰ Ebu Bekr Kutbî el-Ehrî, *Tar'rih-i Shaikh Uwais*, (*History of Shaikh Uwais*), Trans: J.B. Van Loon, Mouton, Holland 1954, s. 51.

⁹¹ Hamdullah Müstevfi-yi Kazvinî, *Târih-i Güzide*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2018, s. 498.

⁹² Ebu Bekr Kutbî el-Ehrî, *age*, s. 52.

⁹³ David Marshall Lang, "Georgia in the Reign of Giorgi the Brilliant (1314-1346)", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, University of London, 17/1, London 1955, s. 80.

⁹⁴ Büyükcımar, *agt*, s. 140; Abdulcelil Işık, *Hafız-ı Ebru'nun Zeyl-i Cami'üt- Tevârih-i Reşîdî'sinde Sultan Olcâyütü ve Ebû Sa'îd Dönemlerine Dair Kayıtlar*, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Şanlıurfa 2012, s. 96.

SONUÇ

İlk olarak 1220/1221 itibarıyla Güney Kafkasya ve Gürcistan bölgesinde görülen Moğollar 1235'den sonra bölgeyi tahakkümleri altına almışlardır. Moğolların bölgeye ilk gelişinden anlaşmaya varılan 1240'lı yıllara kadar hem Moğol hem Harezmşah hem de Kıpçak saldırılarına maruz kalan Gürcü halkı hayatta kalma savaşı vermiştir. Zira ekili alanları zarar görmüş, nüfus azalmış, asker güvenliği sağlayamamış ve ağır bir vergi yükümlülüğünün altında ezilmişlerdir. Moğolların burada buldukları süreçte Gürcistan siyaseten yönetilemez hâle geldiği gibi ekonomik açıdan da ağır yükümlülüklerin altında kalmıştır. Özellikle yerel halktan alınan ağır vergiler bölgenin insanlarını oldukça zor duruma düşürdüğü gibi ekilen tarım arazisinin de azalmasıyla birlikte bu coğrafyada kıtlık baş göstermiştir. Moğol baskısına karşı hayatta kalmaya çalışan Gürcü yönetimi de bundan ötürü çeşitli çareler aramaya başlamıştır.

Gürcü yönetimini ve halkını sadece ekonomik sebepler değil aynı zamanda Moğol ordularının yanında savaşmak zorunda kalmaları da birçok açıdan yıpratmıştır. Bunların yanı sıra Gürcistan'da kurulan bu yeni Moğol düzeni köklü bir tarih ve yönetim sistemi olan Gürcistan'da huzursuzluklara yol açmıştır. Özellikle feodal bir yapı ile yönetilen Gürcistan Krallığı, askerî bir yapı ile yönetilen Moğol egemenliği altında idari olarak da sıkıntı yaşamıştır. Basil Ucarmeli vakası ise Moğol tahakkümü altında bile Gürcü kilisesinin Gürcü yönetimi üzerindeki etkisini göstermektedir. Çünkü 4. yüzyıl itibarıyla Hristiyanlığın resmî din olarak kabul edildiği Gürcistan'ın politik düzlemi başta olmak üzere sosyal ve kültürel hayatının her alanında kilise kararları ve dinî yargılar yer almaktadır.

Gürcüler ülkelerine gelen güçlere karşı her zaman direniş gösteren bir millet olmuşlardır. Gürcü tarihi yabancı askerî güçlere karşı isyan ve yıpratma hareketleriyle doludur. Bu dönemde nüfus ve ekonomik bakımdan yetersizlikleri nedeniyle askerî güçlere karşı yeterli savunmayı yapamayan Gürcüler ülkelerine gelen siyasi güçlerin boşluklarından yararlanarak yıpratma hareketi içerisinde bulunmayı tercih etmişlerdir. İlhanlı Moğollarının tahakkümü altında bulduklarından da onların düşmanı olan Altın Orda ve Memluklerle de ittifak kurma girişimlerinde bulunmuşlar, böylece de Moğollara bir karşı koyuş içerisinde olmuşlardır. Ancak çalışma genelinden anlaşılacağı üzere, Moğollara karşı Gürcü yönetim ve halkının çıkartmış olduğu isyan hareketleri genel anlamda amacına ulaşmamış, teşebbüs olarak kalmıştır. Bu duruma rağmen, mevzu bahis teşebbüslerin Moğolları yıpratmayı başardığını ifade etmek yanlış olmayacaktır. Nihai olarak da bu isyan hareketleri çoğunlukla Gürcülerin birlik olmalarını engellemiş ve daha yoğun bir Moğol baskısıyla karşılaşmalarına sebep olmuştur.

 GTTAD	
Makale Bilgileri:	
<i>Etik Kurul Kararı:</i>	<i>Etik Kurul Kararından muafır.</i>
<i>Katılımcı Rızası:</i>	<i>Katılımcı yoktur.</i>
<i>Mali Destek:</i>	<i>Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır.</i>
<i>Çıkar Çatışması:</i>	<i>Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.</i>
<i>Telif Hakları:</i>	<i>Çalışmada kullanılan görsellerle ilgili telif hakkı sahiplerinden gerekli izinler alınmıştır.</i>
Article Information:	
<i>Ethics Committee Approval:</i>	<i>It is exempt from the Ethics Committee Approval</i>
<i>Informed Consent:</i>	<i>No participants.</i>
<i>Financial Support:</i>	<i>The study received no financial support from any institution or project.</i>
<i>Conflict of Interest:</i>	<i>No conflict of interest.</i>
<i>Copyrights:</i>	<i>The required permissions have been obtained from the copyright holders for the images and photos used in the study.</i>

KAYNAKÇA

AKHALKATSİSHVİLİ, Maia, "Tsnobebi Basili Ujarmelis Shesaheb (Some Historical Notes About Basil Ujarmel)", *Transactions of Telavi State University*, 1/34, 2022, ss. 1-7.

AKKUŞ, Mustafa, *Moğol İstilasına Dinî Muhalefet İlhanlıların Anadolu'daki Dini Siyasetleri*, Çizgi Kitabevi, Konya 2022.

AKNERLİ GRİGOR, *Okçu Milletinin Tarihi*, haz. Hrand Andreasyan, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2012.

- ALAADDİN ATA MELİK CÜVEYNİ, *Tarih-i Cihan Güşa*. çev. Mürsel Öztürk, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2013.
- ALLEN, William Edward David, *A History of the Georgian People*, RoutledgeKegan Paul, London 1971.
- ATAÇ, Nergis, “13. Yüzyılda Anadolu ve Kafkasya: Mkhargrdzeli Sülalesine Bağlı Mimaride Papa I. Sylvester Figürü”, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S. 47, Konya 2022, ss. 235-250.
- BAR HEBRAEUS (GREGORY ABÛ’L-FARAC), *Abû’l-Farac Tarihi*. C. II. çev. Ömer Rıza Doğrul, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1950.
- BERDZENİŞVİLİ Nikoloz- Simon CANAŞİA, *Gürcüstan Tarihi (Başlangıçtan 19. Yüzyıla Kadar)*, çev. Hayri Hayrioğlu, Sorun Yayınları, İstanbul 1997.
- BÜYÜKÇINAR, Ayşe Beyza, “Gürcü-Moğol İlişkilerinin İlk Evresi: 1220-1247”, *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 4/6, Trabzon 2018, ss. 267-282.
- BÜYÜKÇINAR, Ayşe Beyza, *Saqartvelosa da Okros Urdos Urtiertobebi XIII-XIV Saaukuneebshi (Kartuli Tskaroebis Mihedvit*, Batum Shota Rustaveli Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Batum 2019.
- CAVAKHİSHVİLİ, Ivane, *Kartuli Samartlis Istoria I*, Tplisis Universitetis Gamitsema, Tplisi 1928.
- DASHDONDOG, Bayarsaikhan, *The Mongols and the Armenians (1220-1335)*, Brill, Leiden 2011.
- D’OHSSON, Abraham Constantin Mouradzea, *Moğol Tarihi*, çev. Mustafa Rahmî, not. Ekrem Kalan, Selenge Yayınları, İstanbul 2021.
- EASTMOND, Antony, *Tamta’s World The Life and Encounters of a Medieval Noblewoman from the Middle East to Mongolia*, Cambridge University Press, Cambridge 2017.
- EBU BEKR KUTBİ EL-EHRİ, *Tar’rih-i Shaikh Uwais, (History of Shaikh Uwais)*, Trans: J.B. Van Loon, Mouton, Holland 1954.
- EBÛ’L FEREC İBNÛ’L İBRİ, *Târihu Muhtasari’d- Düvel*, çev. Şerafeddin Yaltkaya, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2011.
- ERCAN, Ayşe Beyza, “Orta Çağ’dan Günümüze Gürcü “Supra” Geleneğinin Seyri”, *İbn Haldun Anısına Türkiye ve Türk Dünyası Araştırmaları- VI*, ed. Yunus Emre Tansü, İksad Publishing House, Ankara 2020, ss. 173-203.
- ERCAN, Ayşe Beyza, “Orta Çağ’da Ardahan”, *Ardahan Değerlemeleri- 3- Değer, Potansiyeller, Yaklaşımlar*. ed. İhsan Kurtbaş, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara 2021, ss. 169-196.
- ERCAN, Ayşe Beyza, “Patronmoba: Orta Çağ Gürcü Krallığı’nda Feodaliteye Genel Bir Bakış”, *Kafkasya Çalışmaları Sosyal Bilimler Dergisi*, 7/13, İstanbul 2022, ss. 1-24.
- GALSTYAN, A. G., “Piskopos Stepanos Vakayinamesinden Alıntı”, *Ermeni Kaynaklarına Göre Moğollar XIII-XIV. Yüzyıla Ait Eserlerden Alıntılar*, çev. İlyas Kamalov, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2005.
- GALSTYAN, A. G., “Sebastatsi Vakayinamesi’nden Bir Bölüm”, *Ermeni Kaynaklarına Göre Moğollar XIII-XIV. Yüzyıla Ait Eserlerden Alıntılar*, çev. İlyas Kamalov, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2005.
- GENCELİ KİRAGOS, *Moğol İstilas 1220-1265*, çev. Mahmut Kemal Bey, haz ve not. Fuat Hacısalihoğlu, İlhan Aslan, Post Yayınları, İstanbul 2018.
- GORDLEVSKİY, Vladimir Aleksandroviç, *Küçük Asya’da Selçuklular*, çev. Abdülkadir İnan, haz. Timurlan Omorov, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2015.
- GRIGOR OF AKNERTS’I’S, *History of the Nation of Archers*, trans. Robert Bedrosian, Chicago 2001.
- GROUSSET, René, *Bozkır İmparatorluğu Atilla/Cengiz Han/Timur*, çev. Reşat Uzmen, Ötügen Yayınları, İstanbul 2006.
- HAMDULLAH MÜSTEVFİ-Yİ KAZVİNİ, *Târih-i Güzide*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2018.
- HONIGMANN, Ernst, “Tiflis”. *MEB İslam Ansiklopedisi*, C. 12/1, Eskişehir 2001, ss. 264-280.
- HOWORTH, Henry Hoyle, *History of the Mongols*, vol. 3, Longmans, Green, London 1890.

MOĞOL TAHAKKÜMÜ ALTINDA GÜRCÜ KRALLIĞI'NDA ÇIKAN İSYAN HAREKETLERİ

IŞIK, Abdulcelil, *Hafız-ı Ebru'nun Zeyl-i Cami'üt- Tevârih-i Reşîdî'sinde Sultan Olcâytû ve Ebû Sa'id Dönemlerine Dair Kayıtlar*, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Şanlıurfa 2012.

İBN-İ ESİR, "el-Kamil Fi't Târih", *Altınordu Devleti Tarihine Dair Metinler*, haz. W. De. Tiesenhause, Maarif Matbaası, İstanbul 1941.

JOHANN DE PLANO CARPINI, *Moğolistan Seyahatnamesi 13. Yüzyılda Avrupa'dan Orta Asya'ya Yolculuk*, çev. Ergin Ayan, Kronik Yayınları, İstanbul 2021.

KARTLİS TSKHOVREBA A HISTORY OF GEORGIA, foreword, Roin Metreveli, Artanuji Publishing, Tbilisi 2014.

KİKNADZE, R., "Kokhtastavis Shetkmuleba", *Kartuli Sabcota Entsiklopedia*, C.6. Tbilisi 1983, s. 10.

LANG, David Marshall, "Georgia in the Reign of Giorgi the Brilliant (1314-1346)", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, University of London, 17/1, London 1955, ss. 74-91.

MAIOROV, Alexander V, "The First Mongol Invasion of Europe: Goals and Results", *Journal of the Royal Asiatic Society*, 32/4, Cambridge 2021, ss. 1-28.

MİKABERİDZE, Alexander, *Historical Dictionary of Georgia*, The Scarecrow Press, UK 2007.

"*MTSHETİS SAEKLESİO KREBA (1263 ts.)*", <http://meufeanania.info/mcxeta-kreba/> 08.08.2022 sa. 00:52.

MOHAMMED EN-NESAWI, *Histoire du Sultan Djelal ed-din Mankobirti Prince du Kharezem*, çev. O. Houdas, Ernest Leroux, Paris 1895.

MÜVERRİH KİRAGOS, *Ermeni Müverrihlere Göre Moğollar*, çev. Gürsoy Solmaz, Elips Kitap, Ankara 2009.

MÜVERRİH VARDAN, *Türk Fetihleri Tarihi (889-1269)*, çev. Hrant D. Andreasyan, Post Yayın Dağıtım, İstanbul 2017.

OKTAY, Hasan, *Ermeni Kaynaklarında Türkler ve Moğollar*, Selenge Yayınları, İstanbul 2007.

ÖZGÜDENLİ, Osman Gazi, *Moğol İnanında Gelenek ve Değişim Gâzân Han ve Reformları (1295-1304)*, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2009.

RAYFIELD, Donald, *Edge of Empires A History of Georgia*, Reaktion Book, London 2012.

REŞİDÜDDİN FAZLULLAH, *Câmiu't Tevârih (İlhanlılar Kısmı)*, çev. İsmail Aka, Mehmet Ersan, Ahmad Hesamipour Khelejani, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2013.

SİLOGAVAM, Valeri, "Basil Chkondideli Saxelmtsipo Moxele Davit Ules Dros, gard. 1264 ts", <https://qim.ge/basil%20chkondideli.html> 18.07.2022 sa. 19:26.

SIMON DE SAINT QUENTIN, *Bir Keşişin Anılarında Tatarlar ve Anadolu 1245-1248*, çev. Erandiz Özbayoğlu, Doğu Akdeniz Kültür ve Tarih Araştırmaları Vakfı, Alanya 2006.

SINOR Denis, "The Mongols in the West", *Journal of Asian History*, S. 33/1, Harrassowitz Verlag 1999, ss. 1-44.

SPULER, Bertold, *İnan Moğolları Siyaset, İdare ve Kültür İlhanlılar Devri, 1220-1350*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2011.

SURGULADZE, I., "Mestumre", *Kartuli Sabcota Entsiklopedia*, C.6. Tbilisi 1983, s. 601.

TANERİ, Aydın, *Harezmsahlar*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1993.

TİNİSKASHVİLİ David - Ioane KAZARYAN, "Cvarosnebi da Kartvelebi: Kritikuli Midgoma Kartuli Istoriografiisadmi", *Kadmosi*, 6, Tbilisi 2014, ss. 7-30.